

HOOFTUK 1

ORIËTERING EN AGTERGROND

1. DOEL MET DIE HOOFTUK

Die doel met die hoofstuk is om 'n agtergrond te verskaf van die problematiek wat in hierdie proefskrif aangespreek word. Die hoofstuk verskaf 'n wetenskaplike uiteensetting waarteen die proefskrif gelees moet word.

2. INLEIDING

2.1 Die kind as kuddewese en sy welstand binne die gesin

Die mens is 'n kuddewese. Hy beskik oor 'n affiliasiebehoefte en kuddedrang wat hom noop om met ander te affilieer en om aan 'n groep, die gesin, te behoort. Die kind word in 'n groep gebore (die gesin) wat hom onder gunstige omstandighede ontferm oor die kind se behoeftes en algehele welstand. In hierdie verband is die Verenigde Volkere se siening soos volg: "All human beings are (or have been or will be) linked to one or several families, and their well-being is affected by the quality of the support available from these families. Thus, family well-being is related to individual well-being" (United Nations Department for Policy Co-ordination and Sustainable Development 1995:6).

Die welstand van kinders hou verband met die vermoë van gesinne om doeltreffend te funksioneer. Omdat kinders kwesbaar is behoort hulle in 'n koesterende en veilige gesin groot te word wat hulle oorlewing, ontwikkeling, beskerming en deelname aan die gesins- en maatskaplike lewe kan verseker. Om aan 'n gesin met sterk gesinsbande te behoort, gee 'n gevoel van geborgenheid, samehorigheid en ondersteuning. Onder gunstige omstandighede bied gesinne veiligheid, bepaal die gesin grense vir gedrag en tesame met die normatiewe basis wat voorsien word, word 'n begrip vir dissipline bygebring. Laasgenoemde faktore is noodsaaklik vir die gesonde ontwikkeling van die kind. In hierdie verband wys Simpson (1981:2) daarop dat, as die gesinsituasie

pedagogies gesond is, die opvoeding in die gesin die kind teen negatiewe invloede bewapen, terwyl gebrekkige opvoeding in die gesin die wording van die kind skade kan berokken (Van Greunen 1993:84-86, Ministry for Welfare and Population Development 1995:70, Staatskoerant 1996:93).

Binne die gesin soek die kind na sin en waarheid. Hy moet hierdie sin en waarheid via intieme opvoedingskommunikasie met die gesin as sentrum van opvoeding ontdek (Pretorius 1998:113).

2.2 Die gesin as basis vir opvoeding en saamlewe

Pretorius (1998:42) verskaf verskillende omskrywings vir die begrip “gesin”, naamlik kern- of basisgemeenskap, die sentrale en grondliggende opvoedingsmilieu en die primêre opvoeding- en saamleefsituasie. Hieruit kan afgelei word dat die gesin die basiese, sosiale eenheid in die samelewing is waarin die kind opgevoed word.

Die opvoeding in die ouerhuis is die basis van alle latere opvoeding, en gesinsverhoudinge is die basis van alle latere sosiale verhoudinge (Pretorius 1998:43). In die gesin word die eerste kennismaking met ’n bepaalde kultuur voltrek. Die gesin is ook die basis vir die sosiale aspek van die opvoeding (Pretorius 1988:39, Engelbrecht 1994:27). Binne gesinsverband maak die kind kennis met die waardes en norme wat in ’n bepaalde religieuse grondmotief gefundeer is. Deur evaluering van hierdie waardes en norme vind normtoeëiening en norminternalisering uiteindelik plaas. Die kind kan deur normidentifikasie voldoen aan die verwagtings wat deur sy ouers, opvoeders* en die gemeenskap aan hom gestel word.

As sosiale eenheid is dit belangrik vir die gesinslede om saam te lewe en mekaar se behoeftes en moontlikhede te vervul. Die gesin kan beskou word as ’n eenheid van groei, ervaring en vervulling wat deur middel van bepaalde funksies deur die gesin verwerklik word. In hierdie verband meld Pretorius (1998:48) dat die volgende

*Die term “onderwyser” is deur die Departement van Onderwys vervang met die term “opvoeder”. In hierdie proefskrif word die term “opvoeder” deurgaans gebruik.

funksies deur gesinne in ideale omstandighede vervul word (kyk Hoofstuk 2 paragraaf 7 vir 'n volledige beskrywing):

- Opvoedings- en sosialiseringsfunksie
- Koesterings- of affektiewe funksie
- Beskermings- en versorgingsfunksie
- Religieuse funksie
- Singewingsfunksie
- Ontspanningsfunksie
- Reguleer seksuele gedrag van lede

Ten einde die bogenoemde funksies te verwerklik, is die voorlewing van die ouers en die kwaliteit van die huweliksliefde van die uiterste belang. Deur die goeie voorbeeld wat die ouers stel, word voorkeure en afkeure bewustelik en onbewustelik op die kind oorgedra (Pretorius 1998:39).

2.3 Die invloed van huweliksverhoudinge op gesinsverhoudinge

Die kwaliteit van die gesinslewe word grootliks bepaal deur die verhouding tussen vader en moeder (Pretorius 1988:39). 'n Ongelukkige huwelik belemmer die ouers se vermoë om gesonde verhoudings met die kind en met ander lede van die gemeenskap te bou. Huweliksonenigheid en huwelikskonflik bedreig nie slegs die verhouding tussen man en vrou nie, maar het ook 'n negatiewe invloed op die persoonlikheidsontwikkeling van kinders wat daarby betrokke is. Die vorming wat die kind in die gesin ondergaan, is noodsaaklik vir die persoonlikheidsontwikkeling van die kind, waarvan die kwaliteit bepaal word deur die kwaliteit van die ek-jy-verhouding in die gesin. Die ek-jy-verhouding verwys na die ervaring van persoonswarmte en liefdevolle en intieme verhoudinge wat deur die gesin gebied word (Pretorius 1988:37). Die gesin funksioneer effektief as die interpersoonlike verhoudinge binne die gesin sterk is. Elke persoon het 'n behoefte aan sy daaglikse dosis "LSD" (liefde, sekuriteit en dissipline) en die gesin is by uitstek die plek waar die kind dit kan kry (Engelbrecht 1994:27). Van Greunen (1993:84) sê soos volg hieroor: "Home should also be a haven for the

child, a place where he can experience acceptance, respect, positive regard, love and consideration”.

Gesonde huweliksverhoudings lê die grondslag vir bestendige gesinsverhoudings. ’n Stabiele gesinslewe is weer op sy beurt noodsaaklik vir die ontwikkeling en instandhouding van goedaangepaste persoonlikhede, waarsonder daar nie ’n gesonde gemeenskapslewe gebou kan word nie (Pretorius 1988:233, Pretorius 1998:7,8). Laàs (1992:7) ondersteun hierdie feit soos volg: “Gesonde gesinne is noodsaaklike boustene vir ’n gesonde gemeenskap. Die gehalte van die gesinslewe in ’n gemeenskap bepaal dan ook in ’n groot mate die kwaliteit en funksionering van die gemeenskap”. Die gesinslewe wat fundamenteel op ’n emosioneel gesonde huweliks- en ouer-kind-verhouding berus, bied ook aan die kind geleenthede wat sy optimale selfaktualisering bevorder (Pretorius 1998:41,42).

’n Ongelukkige huweliksverhouding, en die gepaardgaande disharmoniese opvoedingsklimaat, verskraal optimale selfaktualisering by die kind. Navorsing (Pretorius 1988:233) toon dat die volgende eienskappe by sodanige kinders kan voorkom: lae intelligensie, onvermoë om bevredigende sosiale verhoudinge aan te knoop, emosionele onstabiliteit, swak skoolprestasie en gebrekkige motivering en lewenslus. Laasgenoemde eienskappe maak dit duidelik dat nie alleen egskeiding nie, maar ook die huislike omstandighede voor die egskeiding, ongekende leed aan kinders kan berokken.

In ’n disharmoniese opvoedingsklimaat word die kind se sekuriteit bedreig. Hy verloor selfvertroue en vind dit moeilik om self later in sy lewe standvastige verhoudings te stig (Van Rooyen 1993:9). Van Staden (1984:1) wys daarop dat indien ’n kind in ’n huis groot word waar hy vanweë traumatiese ervarings soos swak gesinsverhoudings en egskeiding waarskynlik verwerp en ongeborge voel, hy reeds ’n agterstand het om as verantwoordelike huweliksmaat, ouer of landsburger te ontwikkel.

2.4 Kindertrauma in die gesin

Vir sommige kinders is 'n stabiele gesinslewe nie beskore nie. Hoewel miljoene kinders in Westerse samelewings in gesinne en gemeenskappe groot word waar hulle goed opgevoed en versorg word, is daar ook miljoene ander vir wie kindwees 'n traumatiese ervaring beteken (Pretorius 1988:126). Massas kinders bevind hulself daaglik in die volgende negatiewe omstandighede: enkelhuishoudings, egskeidings, eensaamheid in woonstelle, plaasvervangende versorging as gevolg van werkende moeders, gebrek aan ouerlike kontak, gevoel van oorbodigheid of las vir ouers asook kindermishandeling en -verwaarlosing (Packard 1983:3-9).

Navorsing (Pretorius 1998:378,379) toon dat kindermishandeling en -verwaarlosing in die kontemporêre samelewing 'n ernstige groeiende probleem is. In 1996 het die Kinderbeskermingseenheid van die Suid-Afrikaanse Polisiediens 22 911 gevalle van mishandeling van kinders hanteer wat 'n toename van 36% teenoor die vorige jaar verteenwoordig (Staatskoerant 1996:97). Kinders wat seksueel uitgebuit is, is veral kwesbaar in die eietydse samelewing. Die werklike omvang van kindermishandeling en -verwaarlosing is onbekend vanweë nie-aanmelding, wisselvallige navorsing, ongekoördineerde verslaghoudingstelsels en die gebrek aan 'n sentrale register (Staatskoerant 1996:97).

Egskeidings kan traumatiese ervarings vir kinders meebring. In die huidige tydsgewrig word die huwelik deur baie mense krities beskou en bevraagteken. Van Rooyen (1993:5) wys op die toenemende beskouing dat die monogame huweliksvorm uitgedien en oudmodies is en nie meer betekenisvolle funksies vir die egpaar of die samelewing vervul nie. Van Rooyen (1993:5) meld verder dat bestaande reëls verwater en gedragskodes van die verlede dikwels nie meer geld nie. Sy verwys na “ 'n toestand van normloosheid waar permissiwiteit en sedelos- en sedeloosheid hoogty vier”. Hieruit volg die volgende chaotiese toestande: 'n steeds toenemende egskeidingsyfer; 'n geleidelike afname in die duur van huwelike wat in die egskeidingshof eindig, buite-egtelike geboortes, verwaarlosing en mishandeling asook die vereensaming van kinders. Die Swart kind is dikwels die alleen-kind. Met sy ouers

feitlik heeltyds afwesig weens werksomstandighede is hy grootliks op homself en sy omgewing aangewese vir sy opvoeding (Van Rooyen 1991a:2).

Vanweë bogenoemde traumatiese ervarings wat kinders deurmaak, verhoog hulle kwesbaarheid en kan die volgende simptome van kinderbedreigtheid in toenemende mate in ons samelewing waargeneem word (Pretorius 1988:128):

- Emosionele verwardheid en depressie by kinders;
- onderprestasie op skool;
- onaanvaarbare skool- en seksuele gedrag;
- sosiaal-patologiese verskynsels soos dwelmmiddelmisbruik, jeugmisdaad en jeugselfmoord;
- kinders en jeugdige wat van die huis af wegloop.

3. DIE NOODSAAK AAN OPVOEDING IN DIE OUERHUIS

3.1 Die ouer as primêre opvoeder

Volgens Jansen (1993:5) is die ouerhuis nie slegs 'n blote "saamwees-situasie" nie omdat ouers van meet af die verantwoordelikheid vir hulle kinders behoort te aanvaar. Die gesin is die plek waar ouers en kinders saam verkeer in die natuurlikste en ook die suiwerste met-mekaar-wees-situasie. Hierdie primêre opvoedingsituasie is die plek waar die basis vir alle verdere opvoedende onderwys gelê behoort te word.

As primêre opvoeder is die ouer verantwoordelik vir die totale opvoeding van die kind. In die gesin behoort die intieme verhouding van liefdevolle verbondenheid tussen ouer en kind voltrek te word, en dra die ouers die eerste verantwoordelikheid vir die liggaamlike, intellektuele, emosionele, geestelike en sosiale welsyn van die kind (Pretorius 1988:38, Pretorius 1998:41,42). Onder gunstige omstandighede voorsien die ouer in die affiliasiebehoefte van die kind en dien die opvoeding van die ouer terselfdertyd as voedingsbodem, vormingskool en groeikern waarin die kind ontvang, versorg en na volwassenheid begelei word. Dit is ook die ouer se verantwoordelikheid

om die kind voor te berei vir 'n eie gesinslewe, huwelik en ouerskap eendag in die toekoms (Van Rooyen 1993:7).

Binne die konteks van die veranderende lewensomstandighede en die allesoorheersende tegnologiese, industriële en ekonomiese ontwikkeling, tree die belangrikheid van die kwaliteit ouerbegeleiding en gesinslewe opnuut na vore. Faktore soos verstedeliking, industrialisasie, armoede en swak lewensomstandighede, verandering in gesinsrolle, negatiewe veranderende waardes en norme, onvoldoende voorbereiding vir die huwelik, alkohol- en dwelmmisbruik, gemeenskapsonrus, kontrakarbeid en werkloosheid het bygedra tot gesinsdisorganisasie en –verval (Van Rooyen 1987:1, Van Rooyen 1991b:2, Jansen 1993:3-6). Navorsing (Beckmann 1994:245) toon dat baie swart ouers ver reis na 'n werk en ook “inslaap” by die werk. Hierdie ouers het dikwels min kontak met die kinders tuis. Kinders word onder andere, onder familie, vriende, kennisse of selfs vreemdes se toesig in 'n swart residensiële woonbuurt gelaat. Sommige kinders word alleen aan eie sorg oorgelaat. In 'n studie meld Beckmann (1994:245) dat swart ouers die volgende probleme rakende die versorging van hulle kinders ondervind:

- 70% van die ouers besoek hulle huise en kinders een keer per maand of minder gereeld en 30% besoek hulle twee keer per maand.
- 44% werk binne minder as 30 kilometer van hulle huise, 32% binne 200 kilometer en 24% verder as 200 kilometer.
- 76% van die kinders het by oumas gebly, 21% by familieledes en 3% by kinderoppassers.

As gevolg van die feit dat die kind besondere behoeftes en nood in die huidige tydsgewrig openbaar, is die kwaliteit begeleiding wat die kind van sy ouers ontvang, van die uiterste belang vir sy teenswoordige en toekomstige weerbaarmaking in 'n komplekse, veranderende samelewing (Van Rooyen 1987:1, Van Rooyen 1991b:2, Jansen 1993:3-6).

Hoewel die ouer by uitstek die aangewese persoon is om sy kind se nood aan steungewing te kan verlig, het die samelewing in baie opsigte so ingrypend verander en

veeleisend geword, dat ouers daarvoor terugdeins. Moontlike redes hiervoor, volgens Jansen (1993:3), is dat ouers die veranderende wêreld as vreemd en selfs bedreigend beleef. Van Rooyen (1987:2) huldig die mening dat die veranderende samelewing die ouer in so 'n mate beïnvloed het dat hy, in sy eie haas na onder andere ekonomiese groei, statusverhoging en sosiale vordering, sy opvoedingsplig versaaak het en die skool in toenemende mate die opvoeding van die kinders moet oorneem.

3.2 Gebrek aan opvoedingsverantwoordelikheid by ouers

Van Rooyen (1985:10) wys daarop dat die ouer se taak en verantwoordelikheid met betrekking tot die opvoeding van sy kind nie uitgebrei en verdiep het nie, maar dat dit eerder afgewater het tot dié van 'n "rustende vennoot". Baie ouers verplaas alte geredelik die opvoedingsverantwoordelikheid oor na die skool sonder om eers daarvoor na te dink. In plaas daarvan dat die ouer die primêre opvoeder van die kind is, het hy homself al hoe meer "uitgeskuif", en wel in só 'n mate dat hy nie besef het dat hy sy plek langs sy kind verloor het nie.

In die lig van die veranderende samelewingstruktuur en die daarmee gepaardgaande verandering van die gesinstruktuur en -funksie wil dit voorkom asof die kind meer skoolkind as gesinskind word (Van Rooyen 1993:7). Dit impliseer dat die onderwys nie meer opvoeding en onderrig alleen is nie, maar in al hoe groter wordende mate ook berus op meerdere steungewing en begeleiding deur die opvoeder. Begeleiding, in hierdie verband, verwys ook na die voortdurende lewensnabyheid van die opvoeder. Dit beteken dat die opvoeder ter wille van die saak van die kind, binne en buite die klaskamer arbei waar hy lankal nie meer die rol van opvoeder alleen vervul nie, maar ook dié van ouer en geesgenoot (Van Rooyen 1985:11).

3.3 Toename in opvoedingseise aan ouers

Die hedendaagse gesin bevind hom as't ware in 'n krisissituasie as gevolg van die toenemende hoër eise wat deur die veranderende samelewing aan die ouer gestel word. Volgens Jackson (1992:1) is die gekompliseerde moderne, geïndustrialiseerde gemeenskap hiervoor verantwoordelik.

Die versnelde tempo van ontwikkeling, wetenskaplike en tegnologiese vooruitgang en die daarmee gepaardgaande kennisontploffing enersyds, maar ook die toenemende probleem van werkloosheid, gesinsverbrokkeling, misdaad, geweld en politieke onsekerheid andersyds, stel hoër verwagtinge en eise aan die ouer. Die aard van die samelewing het so gekompliseerd geword dat die opvoeding van die kind nie meer deur ouers alleen behartig kan word nie. Dit beteken dat gesinne dikwels nie daartoe in staat is om hulle ouerskap en maatskaplike onderskragingsrolle doeltreffend te vervul nie, en word daar dan staatgemaak op die aktiewe ondersteuning van die skool (Staatskoerant 1996:93).

Die steeds veranderende wêreld met sy voortdurende nuwe eise aan sowel die ouer as die kind, bring mee dat die opvoeding van die moderne jeug noodwendig anders sal wees as in die verlede (Jansen 1993:1). Pugh & De'Ath (1984:11) het dit reeds in 1984 as volg omskryf: "Being a parent in the second half of the twentieth century is demanding and at times a difficult and lonely experience. Whilst many parents have brought up their children over the centuries in conditions of considerable hardship, they have not always done so in the isolation of today's nuclear family, nor against a backcloth of rapid technological, social and economic change." Baie jeugdige was volgens Pugh & De'Ath (1984:11) toe reeds van mening dat die tradisionele opvoedingswyse van ouers nie meer toereikend in die komplekse en dinamiese wêreld is nie en dat dit derhalwe nodig is dat die skool moet ingryp om die ontoereikende opvoeding in die ouerhuis aan te vul.

3.4 Opvoedingsfoute van ouers

Die noodsaaklikheid van toereikende opvoeding in die gesin word beklemtoon deur die feit dat wanopvoeding vandag nog steeds voorkom. Kinders bevind hulle dikwels in opvoedingsituasies waarin juis die opvoeding wat hulle tuis ontvang, hul volwassewording ernstig belemmer (Smit 1990:20).

Volgens Pretorius (1998:241) en Kriek & Le Roux (1993:91) is ouers dikwels onseker hoe om minder ernstige ontwikkelingsprobleme van hulle kinders self tuis te hanteer, of hoe om gesonde groei en ontwikkeling by kinders te bevorder. Ouers is dikwels ook

nie toegerus om opvoedingsproblematiek te voorkom of effektief te hanteer nie. Ouers begaan gevolglik opvoedingsfoute wat dui op hul onvermoë om die aard en gedrag van hul kind korrek te interpreteer (Van Niekerk & Swanepoel 1990:136). Du Plooy & Killian (1982:21) wys daarop dat ouers nie weet hoe om hul kinders groot te maak ten einde die sosiale, tegnologiese en ekonomiese veranderinge in die huidige gemeenskap te hanteer nie. Dis nie altyd die bedoeling van die volwassene om die kind opsetlik te benadeel nie, maar dit is dikwels die uitkoms van opvoederlike onkunde of onbetrokkenheid (Kriek & Le Roux 1993:1). Pretorius (1998:241) is van mening dat die volgende verkeerde opvoedingshoudinge en -handelinge van ouers onderskei kan word: verwaarlosing, verwenning, verharding, oorbeskerming, oorstrengheid, onstabieleit, oormatige korrigering en neurotisering.

Die opvoeding wat die kind tuis kry, kan 'n verkeerde beeld van gesinslewe by die kind skep wat indirek beteken dat die kind nie tuis voldoende voorberei word vir 'n gelukkige eie huweliks- en gesinslewe in die toekoms nie.

3.5 Die skool en ouer as opvoedingsvennote

By die skool is die opvoeder *in loco parentis* (in die plek van die ouer). Die opvoeder beskik oor gedelegeerde gesag wat deur die ouers aan hom verleen word. Hierdie gesag is soortgelyk aan die gesag van ouers. Die opvoeder beskik verder ook oor professionele gesag wat gegrond is op professionele opleiding en kundigheid. Met hierdie gesag waaroor die opvoeder beskik, tree hy as belangrike opvoedingsvennoot van die ouer op (Beckmann 1994:95,96).

Met die oog op die vestiging van 'n gesonde gesinslewe en die verhoging van die kwaliteit van gesinslewe, was die gesin en skool as opvoedingsvennote waarskynlik nog nooit so op mekaar aangewese as in die huidige tydsgewrig nie. Brien O'Callaghan (1993:16) meld dat die opvoeder-ouer-kind-verhouding die fundamentele eenheid is vir suksesvolle samewerking in skoolverband.

Besondere steun behoort deur die skool en die ouerhuis onderling aan mekaar gebied te word ten einde die kind toe te rus om die psigiese, sosiale en maatskaplike

probleme, waarvoor hy (die kind) te staan mag kom, die hoof te bied. Die belangrike taak en verantwoordelikheid van die skool ten opsigte van die aanvulling van die opvoeding in die ouerhuis lê daarin dat die skool onlosmaaklik mede-betrokke moet wees by die totale opvoeding van die kind in al sy fasette van menswees. Die skool is daarom ook indirek betrokke by die omvangryke negatiewe gevolge van egskeidings, gesinskonflik, tienerswangerskappe, kindermishandeling en die invloed wat dit op die kind het (Van Rooyen 1987:18, Departement van Onderwys en Kultuur: Administrasie Volksraad 1990:136, Departement van Onderwys 1995:10,11).

Van Rooyen (1987:19) meld dat die samewerking van die huis en skool vir die opvoeder noodwendig is, want alleen op dié wyse kan die geestelike volwassenheid van die kind, wat albei as roeping het, die beste bevorder word. In hierdie verband word beklemtoon dat die invloed van 'n skool op die kind ten opsigte van norme, waardes, kultuur, geloof en arbeidsetiek bepaal word deur die mate waarin dit wat die skool leer, ook in die gesinne leef. Omdat die skool as tussenganger tussen die gesinslewe en die volwasse lewe van die kind dien, kan daar verwag word dat die skool lewensgetrou en werklikheidsnaby moet wees (Van Rooyen 1993:11). Indien 'n skoolstelsel nie hiervoor voorsiening maak nie, staan dit los van die gemeenskap in wie se diens dit staan en verbreek dit ook die kontinuïteit tussen gesin en gemeenskap - 'n verbreking wat uitloop op gefrustreerde en ontredde individue wat nêrens hul plek in die samelewing kan volstaan nie.

Dit is derhalwe belangrik dat die ouer enersyds beter ingelig sal wees en begrip sal hê vir die skool se roeping en taak en in hoeverre die skool se bevoegdhe en gesag strek. Dit is andersyds ook noodsaaklik dat die skool, ten einde die ouer te ondersteun om sy taak binne die plaaslike, gemeenskap na behore te vervul, in 'n veel groter mate kennis sal dra van plaaslike huislike- en lewensomstandighede en die gevolglike klimaat waarbinne die opvoeding in die ouerhuis tot sy reg kom (Departement van Onderwys en Kultuur: Administrasie Volksraad 1990:155).

Net soos die skool die ouer ondersteun in die opvoeding van die kind, behoort die ouer ook die skool en dit wat die skool die kind leer, te ondersteun. Wedersydse en

aanvullende samewerking tussen ouer en skool kan 'n bydrae lewer tot die toereikende ontwikkeling van die kind in sy huidige en toekomstige familierolle.

Dit bly egter waar dat dit die opvoeding tuis is wat die onderrig op skool moontlik maak. Die skool behoort dus 'n voortsetting van die opvoeding in die ouerhuis te wees. Dit behoort in harmonie met en tot versterking van die opvoeding in die gesin plaas te vind (Louw, Möller & Mentz 1983:47,49).

4. DIE VERANTWOORDELIKHEID VAN DIE SKOOL TEN OPSIGTE VAN DIE EISE VAN DIE SAMELEWING

Navorsing (Van Rooyen 1987:17, Barnard 1990:3) toon dat dit 'n universele verskynsel is dat sommige ouers nie gesinsopvoeding as deel van hul opvoedingstaak sien nie en dat dit weens die gekompliseerde aard van die samelewing, bepaalde eise aan die skool stel. 'n Veranderde en snel veranderende samelewing stel tog nie alleen eise aan die mens nie, maar ook aan opvoedingsinstellings (Van Rooyen 1987:17, Barnard 1990:3). Die toename in samelewingsprobleme en die mate waartoe die jeug hierdeur beïnvloed kan word, het meegebring dat onderwysdepartemente opnuut en dringend oor hul groterwordende taak en verantwoordelikheid in dié verband moet besin. Vanweë die veranderende samelewing sal skole 'n nuwe benadering tot samelewingsverskynsels, veral dié wat deur die jeug as problematies ervaar word, moet volg. Die groter betrokkenheid van die skool by die opvoeding in die ouerhuis is te meer belangrik omdat ouers as die primêre opvoeders, in 'n toenemende mate nie daarin slaag om kinders ten volle vir die eise van die lewe weerbaar te maak nie (Departement van Onderwys en Kultuur: Administrasie Volksraad 1990:139, Brien O'Callaghan 1993:16).

Invloede (direk of indirek) uit die kontemporêre samelewing eis steeds veranderinge van die skool ten einde in veranderde en veranderende behoeftes en moontlikhede te voorsien (Dowling 1995:10,11). Dit is moontlik dat, na mate gesag in 'n nuwe bedeling na die plaaslike vlak afgewentel word, gemeenskapskole in die ware sin van die woord tot stand kan kom. Die skool as organisasie het 'n groot verantwoordelikheid ten opsigte van die eise van die samelewing en kan aanpassings

maak, projekte loods of programme inisieër ten einde in bepaalde samelewingsbehoefte te voorsien. Dit is waarskynlik dat 'n nuwe benadering in skole gevestig sou kon word in 'n nuwe bedeling sodat kinders nader aan die lewenswerklikheid, verkieslik van 'n besondere gemeenskap, gebring word. Dus, die inhoud (werklikheid) wat die skool onderrig, word daarom nie deur die skool nie, maar die gemeenskap bepaal. Die inhoud ten opsigte van die opvoeding in die ouerhuis word dan deur die samelewing of gemeenskap gekies vanweë hulle waarde en noodwendigheid vir opvoeding oor die algemeen asook opvoeding vir ouerskap (Louw, Möller & Mentz 1983:47, Van Rooyen 1987:17, Departement van Onderwys en Kultuur: Administrasie Volksraad 1990:136, Dowling 1995:15).

As maatskaplike instelling is dit die skool se verantwoordelikheid om te sorg dat, onder meer (Louw, Möller & Mentz 1983:48):

- Waardes en norme by die kind ingeskerp en gevestig word;
- rekening gehou word met die heersende tydgees. Elke tydsgewrig vertoon bepaalde strominge op politieke, ekonomiese, godsdienstige en maatskaplike terreine waarmee die skool in die opvoeding van die kind, moet rekening hou;
- rekening gehou word met die jeugdige se gesitueerdheid. Die jeug van die negentiger jare is baie meer geëmansipeerd as dié van byvoorbeeld die sestigerjare. Hulle is meer ingelig, meer beweeglik vanweë die beskikbaarheid van vervoer, het meer geld, word meer aan versoekinge bloot gestel en is makliker die slagoffers van gewetenlose mense. Die skool moet dan ook sy taak in hierdie verband vervul deur voorsiening te maak in die behoeftes van die jeug in samehang met die eise van die tyd.

Ten opsigte van die opvoeding in die ouerhuis behoort die skool volgens Jacobs (1991:32) onder andere, in die volgende behoeftes te voorsien:

- Die behoefte in die breë samelewing aan gelukkige, ewewigtige en gebalanseerde huisgesinne;

- die gemeenskap se behoefte om aan die hand van waardes en norme voorligting te gee wat kan lei tot die kind se formulering van 'n positiewe lewens- en wêreldbeskouing;
- die ouers, as die primêre opvoeders van die kind, se behoefte aan professionele hulp om hulle kinders leiding te gee oor al die fasette van die opvoeding in die ouerhuis;
- die kind se behoeftes eie aan die lewensfase waarbinne hy hom bevind.

Die skool moet dus as 'n brug tussen die veilige, intieme gesinslewe en die formele samelewing dien. Die skool behoort die plek te wees waar die opvoeding van kinders afgerond en voltooi word. Die skool vorm 'n deurgang na die toekoms en bou voort op die opvoeding in die gesin.

Dit is die taak van die skool om toe te sien dat elke kind se moontlikhede ten volle ontwikkel word, nie alleen in belang van elke individu en sy gesin nie, maar ook in landsbelang, want “wanneer die gesinslewe verbrokkel, verbrokkel die eenheid van die nasie” (Van Rooyen 1987:18).

5. GESINSVOORLIGTING IN DIE SKOOL

Gesinsvoorligting* is reeds vanaf 1978 in voormalige blanke skole ingestel (Departement van Onderwys, Provinsiale Administrasie van die Kaap die Goeie Hoop 1978a:1) terwyl dit nie terselfdertyd in skole wat onder die voormalige Departement van Onderwys en Kultuur: Administrasie Raad van Verteenwoordigers en Administrasie, Raad van Afgevaardigdes ressorteer of in die skole van die Departement van Onderwys en Opleiding, ingestel is nie (Departement van Onderwys en Kultuur: Administrasie Volksraad 1990:10).

Gesinsvoorligting is in 1995 deur die nuwe Departement van Onderwys uitgebrei en

*Die begrip “Gesinsvoorligting” was gebruik tot en met 1994 wanneer dit deur die begrip “Gesinsopvoeding” in die Interim Kernsillabus vervang is.

verplichtend gemaak in alle skole in Suid-Afrika (Departement van Onderwys en Kultuur 1995:3-5, Departement van Onderwys 1997:ii-v).

Nieteenstaande die feit dat Gesinsvoorligting in die skool verplichtend is, is en bly die ouer die primêre opvoeder van die kind en vennoot van die onderwys. Die geslaagdheid van die opvoeding in die ouerhuis wat deur die skool aangevul word, is grootliks afhanklik van die samewerking en bydrae van die ouer en die skool om in toenemende mate hul vormende invloed te laat geld en op die spreekwoordelike wyse “mekaar se hande te vat”. Die belangrikheid van die invloed en samewerking van die ouerhuis en die skool word soos volg deur Dowling (1995:1) aangehaal: “Most professionals in the mental health field would recognise that two of the most influential systems in an individual development are the family and the school. ”

Van Rooyen (1985:30) wys daarop dat die skool die ouers wil dien en bystaan en nie as plaasvervanger vir die ouer wil optree nie. Gespesialiseerde hulp aan ouers deur opgeleide en kundige opvoeders in ’n kontemporêre komplekse samelewing blyk ’n noodsaaklikheid te wees (Van Rooyen 1985:30).

6. DIE NOODSAAKLIKHEID VAN HIERDIE STUDIE

In die komplekse en snel veranderende samelewing het die behoefte en nood van die kind aan veral morele waardes, geestesgesondheid, gelukkige gesinslewe en bepaalde lewensvaardighede al dringender geword. Dit is egter ook so dat die veranderde lewensomstandighede en die allesoorheersende tegnologiese, industriële en ekonomiese ontwikkeling ook die gesinslewe binnegedring het. Van Rooyen (1987:10) meld dat die ouer, in sy haas na onder andere ekonomiese groei, statusverhoging en sosiale vordering, sy opvoedingsplig versaak en dat die skool in toenemende mate die ouer se plig moet oorneem. Aangeleenthede (soos die opvoeding van die kind ter voorbereiding vir ’n eie huwelik en gesin) wat vroeër slegs as die taak van die ouer beskou was, word al hoe meer ook die verantwoordelikheid van die skool (Van Rooyen 1985:10,11). Weens die kind se behoefte aan leiding ten opsigte van etlike aangeleenthede soos byvoorbeeld hantering van gesinsprobleme, voorkoming van tienerswangerskappe, egskeidings, alkohol- en dwelmmisbruik en lewensvaardighede is

doelbewuste en beplande ondersteuning in dié verband deur die skool 'n dringende prioriteit. Laasgenoemde beklemtoon ook die behoefte aan 'n uitgebreide en verpligte Gesinsopvoedingsprogram in skole (Departement van Onderwys en Kultuur: Administrasie Volksraad 1990:121, 132).

Waar Suid-Afrika sedert 1994 onder die bewind van 'n nuwe regering staan met 'n enkele nasionale onderwysstelsel, is 'n Interim Kernsillabus vir Gesinsvoorligting deur die Departement van Onderwys in Januarie 1995 aan alle skole beskikbaar gestel om aan die behoeftes van die dinamiese multikulturele samelewing en onderwysmilieu te voldoen. Nadere ondersoek van die Interim Kernsillabus het aan die lig gebring dat daar geen differensiasie ten opsigte van ouderdom, vermoë, belangstelling, ensovoorts voorkom nie en dat geen leiding of handleiding aan die opvoeder beskikbaar gestel word nie. Waar daar tans 'n dringende behoefte aan die ontwerp van 'n uitgebreide Gesinsopvoedingsprogram bestaan, is dit noodsaaklik dat daar deur middel van hierdie studie tot die wetenskaplike beplanning daarvan oorgegaan word (Departement van Onderwys 1995:3-5).

7. PROBLEEMSTELLING

Die Interim Kernsillabus is deur die Departement van Onderwys in Januarie 1995 aan alle skole beskikbaar gestel. Volgens Louw (1999:Onderhoud) (Adjunk-hoof. Onderwys Spesialis: Gesinsvoorligting. Gauteng Departement van Onderwys) word die volgende probleme en tekortkominge in verband met die Interim Kernsillabus in die praktyk ondervind:

- Geen voorsiening vir differensiasie (ten opsigte van ouderdom, behoeftes, belangstelling, ensovoorts) word in die sillabus gemaak nie.
- Geen leiding of handleiding word aan die opvoeders voorsien nie.
- Onvoldoende leerarea-fasiliteerders (voorheen vakadviseurs) maak dit onmoontlik om alle skole te bereik.
- Geen duidelike riglyne word aan opvoeders verskaf ten opsigte van die benadering van Gesinsopvoeding in 'n multikulturele bestel nie.

Uit hierdie hoofstuk se inleidende bespreking word die volgende aspekte duidelik:

- Die besondere eise en verwagtinge wat deur 'n dinamiese samelewing aan opvoeders gestel word;
- die onvermoë van ouers om aan die toenemende opvoedingseise te voldoen;
- die toename in egskedings, kindermishandeling en gesinsverbrotting in 'n eietydse samelewing;
- vir duisende kinders is kindwees 'n traumatiese ervaring;
- die nood aan verantwoordbare optrede van opvoeders ten opsigte van nuwe behoeftes van die kind;
- die onbetrokkenheid van ouers by hulle kinders;
- die opvoedingsfoute van ouers en hulle onvermoë om die aard en gedrag van hulle kinders korrek te interpreteer;
- die belang van die taak van die skool om kennis te neem van opvoedingsbelemmerende faktore en daarvolgens pedagogies verantwoordbaar op te tree;
- die noodsaaklikheid daarvan dat die onderwysstelsel van Suid-Afrika voorsiening moet maak vir die behoeftes wat daar bestaan aan opvoeding vir gelukkige gesinne in 'n snel veranderende multikulturele samelewing;
- die feit dat Gesinsopvoeding as 'n noodsaaklike komponent van die opvoeding van kinders beskou word en dat, wanneer die ouerhuis hierin faal, die opvoedingsverantwoordelikheid na die skool skuif;
- die behoefte aan 'n uitgebreide en verbesonderde Gesinsopvoedingsprogram in skole wat as 'n verlengstuk van die ouerhuis die kind sal voorberei vir 'n gelukkige gesinslewe eendag in die toekoms;
- die noodsaaklikheid van die wetenskaplike ontwerp van 'n program vir Gesinsopvoeding vir skole in Suid-Afrika.

In die lig van die bogenoemde feite kom die volgende vraag nou prominent na vore:

Hoe moet 'n Gesinsopvoedingsprogram vir leerders daaruit sien ten einde hulle voor te berei vir verryking van hulle huidige persoonlike en gesinslewe asook hulle persoonlike en gesinslewe eendag in die toekoms?

8. DOELSTELLING MET HIERDIE STUDIE

Die doel met hierdie ondersoek sal, vanweë die aard daarvan, in primêre en sekondêre doelstellings uiteenval.

Die primêre doelstelling van hierdie ondersoek is om 'n Gesinsopvoedingsprogram vir leerders te ontwerp met die oog op die verryking van hulle huidige persoonlike en gesinslewe asook hulle persoonlike en gesinslewe eendag in die toekoms.

Alvorens daar na die vervulling van die primêre doelstelling oorgegaan kan word, moet daar sekondêr

- ondersoek na die eietydse gesinsproblematiek ingestel word;
- vasgestel word in welke mate ouers, die verantwoordelikheid vir die opvoeding van hulle kinders vir gesinslewe as 'n faset van opvoeding, nakom.;
- ondersoek ingestel word na Gesinsopvoeding in skole in die buiteland;
- vasgestel word wat met Gesinsopvoeding in Suid-Afrika deur die voormalige Onderwysdepartemente gedoen is;
- vasgestel word watter inhoud in die Interim Kernsillabus vir Gesinsopvoeding voorgeskryf word en hoe dit geïmplementeer word;
- vasgestel word watter kurrikuleringsriglyne gevolg moet word by die wetenskaplike ontwerp van 'n Gesinsopvoedingsprogram.

9. TERREINAFBAKENING

Die studie word onderneem vanuit 'n opvoedkundige perspektief waarvolgens elke kind beskou word as 'n kind in nood, 'n kind wat op opvoeding aangewese en geregtig is en wat kosbaar voor God is.

Die uitvoering van die ontwerp van die program verg dat 'n studie gemaak moet word van die behoefte aan die voorbereiding van die kind vir 'n vervulde persoonlike en gesinslewe, die doelstelling met Gesinsopvoeding in die skool, die beginsels wat die program moet begrond, die fokus en vertrekpunt van Gesinsopvoeding asook van die

leerinhoud aan die hand waarvan die uitkomst bereik moet word. Die metode waarop gefokus word is die Uitkomstgebaseerde Onderwysmetode. Hoewel die Historiese Opvoedkunde gemoeid is met die verlede, sal daar as vertrekpunt eers vasgestel word wat in ander lande gedoen word en wat op nasionale vlak gedoen word.

Alhoewel daar ook aandag geskenk sal word aan die begeleiding van ouers, is dit nie die primêre fokus van hierdie studie nie. Die primêre fokus van hierdie studie is om 'n program te ontwerp om leerders voor te berei vir 'n gelukkige persoonlike en gesinslewe.

10. METODE VAN STUDIE

10.1 Die begrip “metode”

Die begrip “metode” kom van die Griekse woorde *meta* en *hodos* wat beteken “weg waarlangs”. Die wetenskaplike ondersoeker moet van 'n metode gebruik maak wat die verskynsel vir hom toeganklik maak (Van Rensburg & Landman 1986:114). Die begrip “metode” word deur Schoonees, Swanepoel, Du Toit & Booysen (1979:540) beskryf as die “vaste, weldeurdragte manier waarop te werk gegaan word om 'n bepaalde doel te bereik”. 'n Metode is ook die weg waarlangs kennis ingesamel en georden kan word.

Vir die doeleindes van hierdie studie sal die begrip “metode”

- (a) die weg aandui waarlangs Gesinsopvoeding as konsep, fenomeen en fokuspunt van die ondersoek, bestudeer sal word; en
- (b) die betekenis van 'n stelselmatige opbou en 'n sistematiese oopdekking van die verskynsel as 'n versigtige en ordelike soeke na die waarheid, inhou.

10.2 Aankondiging van die metodes

10.2.1 Die histories-opvoedkundige navorsingsmetode

Die metode van ondersoek wat in hierdie studie gevolg sal word, is die *histories-opvoedkundige navorsingsmetode* wat daarop gemik is “om alle prosedures wat aangewend word en die inligting wat ingewin word aan so ’n streng kritiese beoordeling moontlik te onderwerp” (Venter 1992:9).

Deur die historiese dimensie van Gesinsopvoeding te ondersoek, word dit vir die navorser moontlik om die konkreetbestaande gesins- en onderwyswerklikheid meer objektief te evalueer. Die bestudering van die verlede dimensie van Gesinsopvoeding lei tot ’n breër perspektief en dien as verwysingsraamwerk waarop kennis en inligting stelselmatig gebou kan word wat daartoe bydra om die hede objektief in perspektief te stel, duideliker te lees en uit hierdie verkreeë insig, lig op die toekoms kan werp.

10.2.1.1 Stappe of fases in die histories-opvoedkundige metode

Die volgende stappe of fases kan in die histories-opvoedkundige metode onderskei word (Venter 1992:9-13):

(a) Identifisering en formulering van die tema:

In die keuse van die tema is daar gepoog om aan die volgende vereistes te voldoen:

- Daar is seker gemaak dat die tema nog nie voorheen as onderwerp vir ’n histories-opvoedkundige ondersoek gedien het nie.
- Onderzoek sal ingestel word om seker te maak dat die probleem van opvoedkundige belang is. In die studie sal daar ’n poging aangewend word om seker te maak dat die beskrywings en voorstelle wat aan die hand gedoen gaan word, ’n bydrae sal lewer tot die ontwerp van ’n leerprogram in Gesinsopvoeding vir Suid-Afrikaanse skole.

- Daar sal gepoog word om deur middel van die histories-opvoedkundige navorsingsmetode lig te werp op die probleem met Gesinsopvoeding in skole. In die verband sal die beskikbaarheid van 'n voldoende hoeveelheid relevante primêre bronne 'n belangrike rol speel.
- Daar is seker gemaak dat die onderwerp geskik is vir die navorser, aangesien hy oor die nodige kennis, insig en geestelike vermoëns moet beskik om 'n studie van hierdie aard en omvang te kan onderneem.
- Voorsorg moet getref word dat daar nie 'n gebrek aan fondse sal wees nie sodat die navorser in staat sal wees om die studie suksesvol af te handel ongeag die akademiese en sosiale struikelblokke wat moontlik mag opduik.
- Daar sal seker gemaak word dat daar 'n voldoende primêre en sekondêre bronne beskikbaar sal wees ten einde 'n deeglike literatuurstudie te kan onderneem, volhou en deurvoer.

(b) Rondblik en terugblik

'n Intensiewe ondersoek en studie van Gesinsopvoeding soos wat dit tans op internasionale vlak manifesteer, sal onderneem word. Hierdie navorsing kan as die "rondblik" kwalifiseer. Daar sal verder 'n deeglike ondersoek na Gesinsopvoeding op nasionale vlak onderneem word, wat nie alleen die probleem soos dit in die hede manifesteer, sal aanspreek nie (rondblik), maar ook die ontstaan, aanloop en ontwikkeling daarvan sal ondersoek. Laasgenoemde navorsing sal die "terugblik" verteenwoordig.

(i) Rondblik

Hierdie voorstudie wat met groot vrug gebruik kan word as gevolg van die relevante literatuur van ander opvoedkundige deeldissiplines, sal 'n tweeledige doel hê:

- Die navorser sal probeer vasstel wat Gesinsopvoeding presies behels.
- Die navorser sal poog om hom op die hoogte te stel van die bestaande kennis en heersende gangbare opvattinge aangaande Gesinsopvoeding.

Inligting sal bekom word deur gesprek te voer met onderwysbelanghebbendes op mikro-, meso- en makrovlak.

(ii) Terugblik

Ten einde op die werksterrein van die Historiese Opvoedkunde te beweeg, beoog die navorser om 'n noukeurige ondersoek en bestudering van die opvoedingsverlede aangaande Gesinsopvoeding in skole in Suid-Afrika te maak. Aandag sal in die eerste plek geskenk word aan die bestudering van primêre bronne (kyk paragraaf 10.4.3 van hierdie hoofstuk) hoewel daar ook as aanvullings- en agtergrondstudie van sekondêre bronne (kyk paragraaf 10.4.4 van hierdie hoofstuk) gebruik gemaak sal word.

(c) Kritiek

Die gegewens wat die navorser in die opvoedings- en onderwysverlede verkry het, sal onderwerp word aan die volgende twee kritiese prosesse:

- (i) Deur eliminasië sal seker gemaak word dat slegs daardie materiaal behou word wat opvoedkundige relevansië vir die onderhawige studie inhoud en wat werklik vandag (en moontlik in die toekoms) van opvoedkundige waarde kan wees.
- (ii) Tweedens sal die versamelde gegewens aan 'n proses van eksterne en interne kritiek onderwerp word:
 - Deur eksterne kritiek sal daar gepoog word om die egtheid van 'n dokument te bepaal: om vas te stel of die bron werklik is wat dit voorgee om te wees. Dit sal bepaal waarom, waar, wanneer, hoe en deur wie die dokument geskryf is en dit sal die oorspronklike teks onderskei van latere drukke en hersiene uitgawes. Hierdeur kan moontlike plagiaat, vreemde interpretasies en gesuiwerde weergawes aan die kaak gestel word.
 - Deur interne kritiek sal daar gepoog word om die betekenis van die stellings in die dokumente, wat reeds as eg bewys is, te ontleed om akkuraatheid en geloofwaardigheid te bepaal. In dié verband sal die navorser vrae soos die

volgende vra: kom daar feite- of oordeelsfoute in die dokument voor? Is daar blyke dat die skrywer bevooroordeel was of onlogies geredeneer het? Was hy 'n ooggetuie van dit wat hy beskryf? Het hy gebruik gemaak van betroubare bronne? Het hy sy waarnemings onmiddellik na die gebeure op skrif gestel? Kan die skrywer as 'n betroubare waarnemer beskou word en wat was sy motief met die neerskryf van die besondere gegewens?

(d) Skryf van die verslag

Daar sal gepoog word om 'n navorsingsverslag te skryf wat tweeledig van aard sal wees:

- (i) Eerstens sal die ontstaan en ontwikkeling van Gesinsopvoeding aan die hand van die versamelde histories-opvoedkundige gegewens beskryf word. In dié verband sal die rangskikking van die feite, sover dit die historiese aanloop van die probleem sowel as die verskynsel betref, chronologies geskied. Daar sal seker gemaak word dat die inligting baie deeglik gesistematiseer, geïntegreer en gedokumenteer word sodat die verslag 'n ewewigtige en wetenskaplike weergawe van die ondersoeker se navorsingswerk sal wees.
- (ii) Tweedens sal daar gepoog word om te bepaal in hoeverre die histories-opvoedkundige gegewens – soos vervat in die beskrywing van die ontstaan, aanloop en ontwikkeling van Gesinsopvoeding – 'n positiewe bydrae sal lewer tot die ontwerp van 'n Gesinsopvoedingsprogram en die verskaffing van perspektiewe vir die toekoms.

10.2.2 Die beskrywende metode

Dit is opmerklik dat daar in die literatuur verskillende fokusse of beklemtonings is wanneer navorsers die implementering van die beskrywende metode verduidelik. Vir De Wet, De K Monteith, Venter & Steyn (1981:12) val die klem op die vergelyking van beskrywings terwyl Mouton & Marais (1992:46) weer aanvoer dat dit 'n “indiepte beskrywing” is.

Die beskrywende metode voorsien aan die navorser 'n geskikte metode om die opvoedingsverlede sowel as die huidige probleme met Gesinsopvoeding in skole te beskryf. Hierdie metode sal aangewend word om Gesinsopvoeding as 'n verskynsel op nasionale sowel as internasionale vlak te beskryf met die doel om daaruit lig te werp op die ontwerp van 'n unieke Gesinsopvoedingsprogram vir skole in Suid-Afrika (Venter & Van Heerden 1990:137).

Wanneer die beskrywende metode gebruik word, moet die volgende beginsels en reëls in ag geneem word:

- (i) Spesiale aandag moet op die histories-opvoedkundige data gefokus word.
- (ii) Gelyke status moet aan histories-opvoedkundige verskynsels gegee word.
- (iii) Subjektiewe dogmatiese opinies moet vermy word.

10.2.3 Die analitiese metode

Dit is interessant dat resente literatuur nie hierdie metode van ondersoek beskryf nie, maar dat sover terug as 1979 'n beskrywing daarvan gemaak is (Heinemann 1979:47). Heinemann (1979:49) verwys na die term “analise” as die proses waardeur die samestellende dele van iets geskei word om ondersoek en beskryf te word. Die analitiese metode behels 'n kritiese ondersoek na relevante aspekte van die onderwerp van ondersoek, ten einde tot sinvolle gevolgtrekkings en aanbevelings te kom.

10.2.4 Die chronologiese metode

Die chronologiese metode impliseer dat die analise van die opvoedkundige probleem wat ondersoek word, vanuit 'n tydsperspektief gedoen word. Gebeure word beskryf volgens 'n chronologiese verloop. Die opvoedingsverlede word bestudeer om die hede te belig en te verklaar en om riglyne vir die toekoms neer te lê.

10.2.5 Die metabletiese metode

Die metabletiese metode wil die navorser in staat stel om die opvoedingswerklikheid outentiek te beskryf soos dit werklik onversteurd in tyd voorkom (Venter & Van Heerden 1990:156). Hierdie metode plaas klem op veranderinge wat binne tydskonteks plaasvind. Die navorsingstema, 'n *Histories Opvoedkundige studie van Gesinsopvoeding in skole*, word in hierdie studie dan ook binne 'n veranderende tydsraamwerk bestudeer.

10.3 Die multidissiplinêre benadering

Die begrip “benadering” verwys na die handeling van benader om die self oop te stel vir iets of die instelling waarmee iets aangepak word. Die begrip “multidissiplinêre benadering” sal vir die doeleindes van hierdie studie verwys na die navorser se oopstelling van die navorsingsprobleem en –terrein ten einde ook belig te word vanuit 'n verskeidenheid grens- of aanverwante wetenskappe, dissiplines en leerareas – vandaar die begrip “multidissiplinêre benadering” (Venter & Van Heerden 1990:15). Beginsels uit aanverwante wetenskappe of dissiplines is deur die navorser vanuit 'n pedagogiese perspektief beskou en aangewend ter verheldering van problematiese aspekte in die navorsingsonderwerp.

10.4 Tegnieke

Die term “tegniek” verwys na die spesifieke handeling wat uitgevoer word om iets te doen. Die woord “tegniek” is van die Griekse woord *tehne* afkomstig wat kuns of vaardighede beteken (Heinemann 1979:131).

Daar is 'n verskeidenheid praktiese vaardighede nodig vir die insameling van data in 'n navorsingsprojek soos vereis deur die basiese wetenskaplike navorsingsmetode. Die volgende tegnieke sal in hierdie navorsing gebruik word:

10.4.1 Onderhoude

Deur middel van onderhoude sal daar op meso- en mikrovlak met onderwysbelanghebbendes in Suid-Afrika gesprek gevoer word. Onderhoude sal ook gevoer word met onderwysverteenvoerders van verskeie buitelandse ambassades. Waardevolle inligting kan deur middel van onderhoudvoering met geselekteerde belanghebbendes bekom word.

10.4.2 Vraelyste

Formele vraelyste sal nie gebruik word nie. Skrywes sal aan ambassades gerig word waarin die volgende inligting rakende Gesinsopvoeding aangevra sal word: voorbeelde van die kurrikulum, doelstelling met die program, periodetoewysing, onderwyseropleiding, ouerbetrokkenheid en die programinhoud. Hierdie inligting kan moontlik lig werp op die ontwerp van 'n Gesinsopvoedingsprogram vir skole in Suid-Afrika. ('n Voorbeeld van 'n skrywe word as Bylae 1 ingesluit).

10.4.3 Analise van primêre bronne

In die studie sal aandag geskenk word aan die bestudering van primêre bronne. "Primêre bronne" verwys na oorspronklike dokumente of oorblyfsels daarvan. "Dokumente" verwys na die geskrewe verslae van persone wat deelnemers aan gebeurtenisse, relevant vir hierdie studie, of ooggetuies daarvan was. "Oorblyfsels" verwys na bronne wat bewustelik bewaar is om inligting te verskaf, byvoorbeeld notules, briefwisseling, sillabusse, memoirs, berigte en korrespondensie in byvoorbeeld dagblaai en tydskrifte, wetgewing, ensovoorts.

10.4.4 Analise van sekondêre bronne

Die sekondêre bronne wat in hierdie studie gebruik gaan word sal verwys na verslae van persone wat nie werklik ooggetuies van, of deelnemers aan 'n gebeurtenis was nie – maar slegs berig wat die persoon wat wel fisies teenwoordig was, gesê of geskryf

het. Handboeke, ensiklopedieë, verhandelinge en proefskrifte sal as voorbeelde van sekondêre bronne beskou word.

11. PLAN VAN STUDIE

Aangesien hierdie studie in baie duidelike dele uiteenval is dit nodig om ter wille van ordening hierdie verdeling diagrammaties in Figuur 1 soos volg voor te stel:

Uit die diagram is dit duidelik dat die studie in ses hoofstukke uiteenval met Hoofstuk 1 as die oriëntering en agtergrond, Hoofstuk 2 as die ondersoek en beskrywing van die fundamentele gesinsproblematiek, Hoofstuk 3, die internasionale perspektief op Gesinsopvoeding; Hoofstuk 4, die historiese perspektief op Gesinsopvoeding in Suid-Afrika en Hoofstuk 5 die ontwerp van 'n leerprogram in Gesinsopvoeding vir skole in Suid-Afrika. Daar is 'n onderlinge verband en samehang tussen hierdie hoofstukke wat elk bepaalde bevindinge bevat wat in die finale hoofstuk (Hoofstuk 6) saamgetrek word en in aanbevelings uitloop.

Hieronder volg spesifieke inligting aangaande die verskillende hoofstukke.

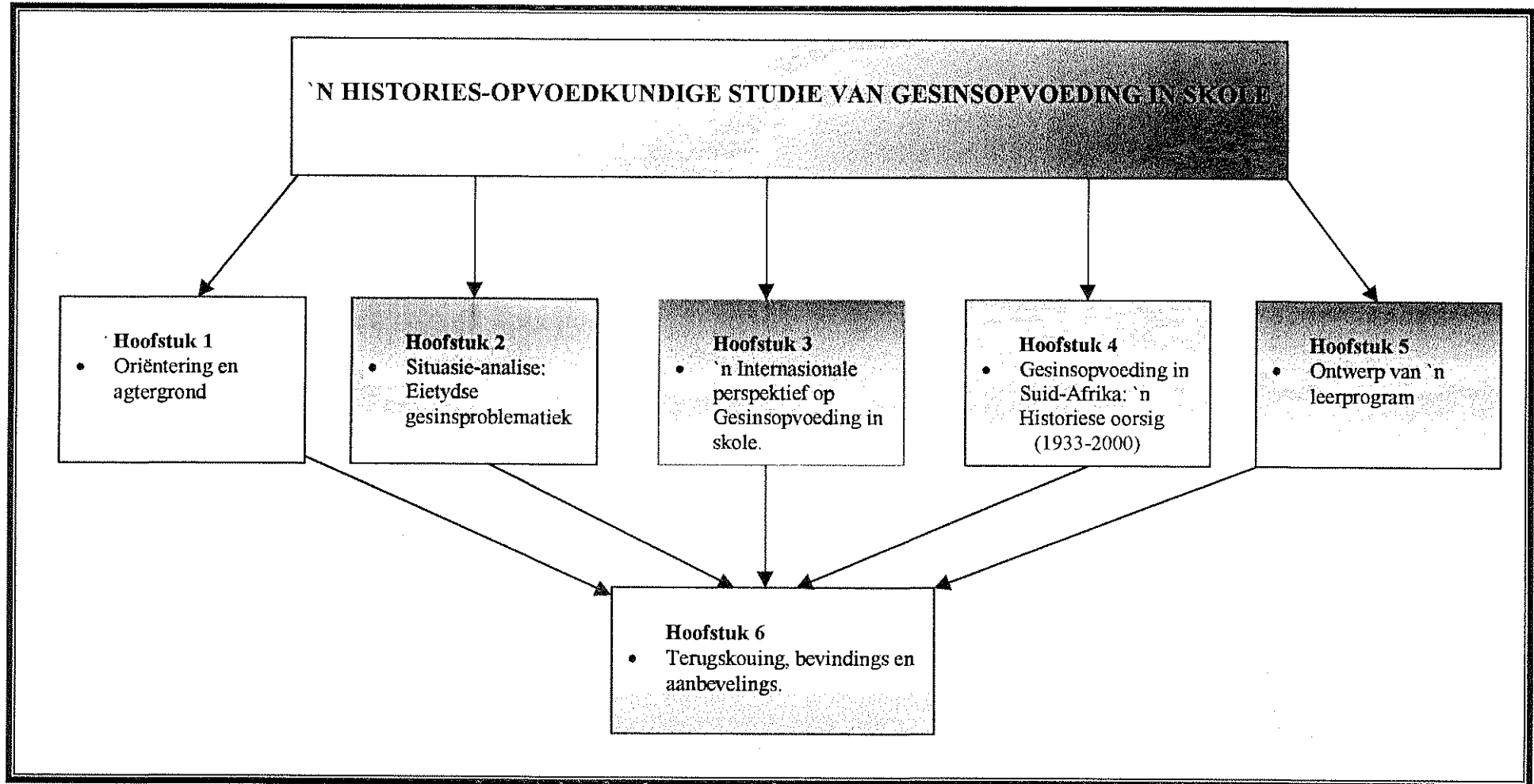
HOOFSTUK 1: ORIËNTERING EN AGTERGROND

Hierdie hoofstuk dien as 'n oriëntering en regverdiging vir die studie. Dit behels 'n inleiding en beskrywing van die noodsaak aan Gesinsopvoeding, die formulering van die probleem, die doelstellings met die studie, die metode van studie, die begripsomskrywing en die gevolgtrekking.

HOOFSTUK 2: SITUASIE-ANALISE: EIETYDSE GESINSPROBLEMATIEK

In hierdie hoofstuk sal daar ondersoek ingestel word na die probleme waarmee die kontemporêre gesin gekonfronteer word. Die stand van gesinslewe sal ondersoek word en aandag sal geskenk word aan maatskaplike probleme soos egskeiding, kindermolestering, moord, verkragting, kindermishandeling, ensovoorts.

Figuur 1: Skematiese voorstelling van plan van studie

HOOFSTUK 3: 'N INTERNASIONALE PERSPEKTIEF OP GESINSOPVOEDING IN SKOLE

In hierdie hoofstuk sal die aard, inhoud en wyse van aanbieding van die voorgeskrewe sillabusse vir Gesinsopvoeding in die buiteland nagevors word.

HOOFSTUK 4: GESINSOPVOEDING IN SUID-AFRIKA: 'N HISTORIESE OORSIG (1933 – 2000)

In hierdie hoofstuk sal daar vasgestel word op watter wyse Gesinsopvoeding in die voormalige Onderwysdepartemente gedoen is. Daar sal ook vasgestel word wat in Gesinsopvoeding in die huidige Onderwysdepartement aangebied word.

HOOFSTUK 5: ONTWERP VAN 'N LEERPROGRAM

In hierdie hoofstuk sal daar gepoog word om 'n program vir Gesinsopvoeding in skole in Suid-Afrika te ontwerp.

HOOFSTUK 6: TERUGSKOUING, BEVINDINGS EN AANBEVELINGS

Op grond van insigte waartoe gekom is en bevindings wat gemaak is, sal bepaalde aanbevelings met die oog op die oplossing van die probleem soos gestel in paragraaf 7 van Hoofstuk 1, gemaak word.

12. ONTLEDING VAN BEGRIPPE WAT IN DIE TITEL VOORKOM

Die begrip “Gesinsopvoeding” kan soos volg uit algemene woordeboeke, vakwoordeboeke, sinoniemwoordeboeke en deur akademië gedefinieer word:

12.1 Die begrip “gesin”

12.1.1 Definies volgens woordeboeke

- (a) *Die Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal (HAT)*
Odendal, Schoonees, Swanepoel, Du Toit & Booysen (1994:268) omskryf die begrip “gesin” as: “’n Groep nou verwante persone wat bestaan uit ouers en kinders.” Die begrip “ouers” kan hier ook verwys na ’n enkelouer. Odendal et al. (1994:268) sê verder dat gesinslede in dieselfde huis woon.
- (b) *Van Schaik se Verklarende Afrikaanse Woordeboek*
Kritzinger & Labuschagne (1980:263) omskryf die begrip “gesin” as lede van een huishouding, familie.
- (c) *Afrikaanse Sinoniemwoordeboek met Antonieme (ASA)*
Eksteen (1990:135) verskaf die volgende sinonieme vir die begrip “gesin”:
huisgesin, familie.
- (d) *Basiswoordeboek van Afrikaans*
Gouws, Feinauer & Ponelis (1994:125) omskryf die begrip “gesin” soos volg:
“’n Gesin bestaan uit die ma, die pa en hulle kinders.”

12.1.2 Die begrip “gesin” volgens die Definiërende Woordeboek vir Maatskaplike Werk

Die begrip “gesin” word deur die Vaktaalkomitee vir Maatskaplike Werk (1984:16) omskryf as die kleinste maatskaplike eenheid in ’n samelewing. Hierdie eenheid bestaande uit ’n man en sy vrou of ’n man en sy vrou en kinders of ’n vrou en kinders of ’n man en kinders wat gewoonlik onder een dak saamwoon.

Die definisie van die Vaktaalkomitee vir Maatskaplike Werk gaan verder as die bogemelde definiesies. Laasgenoemde komitee omskryf die begrip “gesin” binne die konteks van die samelewing en gee ’n uiteensetting van die samestelling van die gesin.

Net soos Odendal et al. (1994:268) (kyk 12.1.1a van hierdie hoofstuk) meld die Vaktaalkomitee vir Maatskaplike Werk dat die gesin saam onder een dak woon. (Omstandighede in Suid-Afrika vereis egter dat erkenning verleen word aan alternatiewe gesinsvorme [kyk paragraaf 12.1.3d van hierdie hoofstuk]).

12.1.3 Definisies volgens akademië

- (a) Le Roux (1992:6) omskryf die begrip “gesin” deur, anders as in bogenoemde definisies, meer spesifieke kenmerke te noem, byvoorbeeld dat die gesin die mees basiese sosiale eenheid in die samelewing is en dat lede verbind is deur bloedverwantskap, huwelik of aanneming. Le Roux (1992:6) se omskrywing van die samestelling van die gesin kom verder ooreen met die definisie van die Vaktaalkomitee vir Maatskaplike Werk (1984:16) (Kyk paragraaf 12.1.2 van hierdie hoofstuk).
- (b) Dit is interessant dat Pretorius (1998:41) die begrip “gesin” vanuit ’n juridiese oogpunt omskryf, naamlik, dat die gesin ’n maatskaplike instelling is wat in die Westerse lande berus op georganiseerde en wettig vasgelegde eenheid van vader, moeder en kind.
- (c) Murdock (1967:1) gee ’n omvattende omskrywing van die gesin wat ooreenstem met bogenoemde definisies. Hy voeg egter by dat die gesin volwassenes van albei geslagte insluit, met ander woorde ’n verbintenis tussen heterogene geslagte. In teenstelling met Pretorius (1998:41) wat die gesin as ’n wettige eenheid beskryf, beskryf Murdock (ongeveer dertig jaar gelede reeds) die gesin as ’n eenheid tussen twee mense met ’n sosiaal aanvaarde seksuele verhouding met een of meer eie of aangenome kinders van die saamwonende volwassenes.
- (d) Stephens (1963:8) spesifiseer dat gesinne ’n gesamentlike woning deel, dat daar ekonomiese samewerking is, rolverpligtinge en regte asook bepaalde verantwoordelikhede. Hy omskryf die gesin as ’n “social arrangement based on marriage and the marriage contract, including recognition of the rights and

duties of parenthood, common residence of husband, wife, and children, and reciprocal economic obligations between husband and wife.”

Bogenoemde definisies voldoen nie aan al die vereistes vir die omskrywing van die moderne gesin nie. Vir die doeleindes van hierdie studie sal die begrip “gesin” beteken: Die kleinste maatskaplike eenheid in die samelewing wat verbind is deur bloedverwantskap, huwelik of aanneming (wetlik of nie-wetlik in geval van inneming, byvoorbeeld wanneer hulpbehoewende kinders vir tydelike of permanente sorg ingeneem word). Die samestelling van ’n gesin kan varieer vanaf ’n uitgebreide gesin, ’n kinderlose egpaar, enkelouergesin of ’n egpaar met verskeie eie, aangenome of ingenome kinders, asook alleenkinders (byvoorbeeld wanneer die ouers oorlede is aan ’n siekte, geweld of ’n ongeluk). Gewoonlik woon die gesin onder een dak.

Wat ook al die gesinsvorm, gesinslede ervaar ’n gevoel van lotsverbondenheid, ’n belewing van “onsheid”, ’n wete van “by mekaar hoort” en toon ’n toewyding en toesegging om verantwoordelikheid vir mekaar te aanvaar.

12.2 Die begrip “opvoeding”

Die begrip “opvoeding” word in die volgende paragrawe volgens woordeboeke en akademië gedefinieer. Vir ’n verdere bespreking van die begrip “opvoeding” raadpleeg paragraaf 3.1.1.2 van Hoofstuk 5.

12.2.1 Definisies volgens woordeboeke

(a) *Afrikaanse Sinoniemwoordeboek met Antonieme (ASA)*

Eksteen (1990:281) verskaf die volgende sinonieme vir die begrippe “opvoeding” en “om op te voed” as grootmaking, ontwikkeling, onderrig, pedagogie, onderhou, versorg, vorm en leer.

- (b) *Die Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal (HAT)*
Odendal, Schoonees, Swanepoel, Du Toit & Booyen (1994:768) omskryf die begrip “opvoed” as “grootmaak, geestelik vorm tot volwassenheid en tot nuttige burgers.”
- (c) *Van Schaik se Verklarende Afrikaanse Woordeboek*
Kritzinger & Labuschagne (1980:730) se omskrywing van die begrip “opvoeding” as “grootmaak”, kom ooreen met die vorige definisies van Eksteen (1990:281) en Odendal et al. (1994:768) maar hy voeg “sedelike vorming” by.
- (d) *Basiswoordeboek van Afrikaans*
Gouws, Feinauer & Ponelis (1994:339) definieer die begrip “opvoeding” ook in terme van “grootmaak” soos bostaande definisies doen, maar voeg by dit is om vir die kind waardes en dinge van die lewe te leer.

12.2.2 Die begrip “opvoeding” volgens vakwoordeboeke

- (a) *The Concise Dictionary of Education*
Hawes & Hawes (1982:73) omskryf die begrip “opvoeding” op vierlei wyse:
- “Any process, formal or informal, that helps develop the potentialities of human beings, including their knowledge, capabilities, behaviour patterns and values”.
 - “the developmental process provided by a school or other institution that is organized chiefly for instruction and learning.”
 - “the total development acquired by an individual through instruction and learning”.
 - “the area of study concerned with teaching and learning”.

(b) *A Dictionary of Education*

Hills (1982:137) omskryf die begrip “opvoeding” soos volg: “Education has in most societies two principal roles: that of passing on knowledge from one generation to the next, and that of providing people with skills that enable them to analyse, diagnose and thus question.”

Hills verwys in sy definisie na hoër orde denke wat op die taksonomie van Bloom op ’n hoër vlak, lê as hy melding maak van vaardighede wat die kind in staat sal stel om te kan analiseer, diagnoseer en bevraagteken.

(c) *Dictionary of Empirical Education/Educational Psychology*

Van Den Aardweg & Van Den Aardweg (1998:71) omskryf die begrip “opvoeding” as “a universal phenomenon which is limited to the human being. It is a process in which the practice of education is involved where a responsible adult leads, helps, supports and accompanies a child/adolescent/educant to selfactualization and ultimate adulthood”.

Van den Aardweg & Van den Aardweg (1998:71) meld verder dat die begrip “opvoeding” na die doelbewuste en doelgerigte leiding van ’n volwassene aan ’n kind op pad na volwassenheid verwys.

Die selfaktualiseringsbegrip van Frankl (Louw & Van Jaarsveld 1992:185) kom vir die eerste keer in hierdie definisie ter sprake. In die definisie verwys die outeurs ook na die praktyk – dit wat werklik met die kind gebeur, met ander woorde, die werklike leiding, steungewing, ensovoorts aan die kind. Daar word ook in die definisie klem gelê op die bewustelike en doelgerigte voorbereiding van die kind tot geestelike, sedelike en selfstandige volwassenheid.

Dit is interessant dat Van Rooyen (1999:4) daarop wys dat die kind nie net tot geestelike, sedelike en selfstandige volwassenheid opgevoed moet word nie, maar wel ook opgevoed moet word vir ’n volle lewe. In hierdie verband stel Van Rooyen (1999:4) die volgende vrae: “What about happiness of being? What about love for my fellow man? What about enjoyment of living?”

12.2.3 Die begrip “opvoeding” volgens akademici

- (a) Pretorius (1988:11) omskryf die begrip “opvoeding” soos volg:
“Opvoeding is om die kind met sy volwassewording te help en te begelei.”
- (b) Le Roux (1992:6) omskryf die begrip “opvoeding” soos volg:
“Opvoeding as die universele eg-menslike verskynsel is die doelbewuste en doelgerigte proses waarvolgens ’n samelewing se kennis, norme, gebruike, waardes en vaardighede van een generasie na ’n ander oorgedra word.”

In die definisie van Le Roux is daar ’n element van die behoud van die *status quo* in die kontinue kultuuroordrag van een geslag na ’n ander. Alhoewel nie eksplisiet gestel nie, wil dit voorkom asof die spesifieke woordkeuse nie selfstandige denke, kreatiwiteit, oorspronklikheid en bemagtiging van die kind en bemeestering van sy omgewing insluit nie.

- (c) Van Rooyen (1999:B.Ed.-lesings) definieer die begrip “opvoeding” soos volg:
“Begeleiding van die kind na wat hy behoort te wees; ondersteuning van die kind tot volle ontplooiing van sy totale menswees; beskikbaarheid wat ’n voortdurende daarwees van die opvoeder vir die kind impliseer; lewensnabyheid wat ook ’n emosionele en geestelike nabyheid veronderstel, asook die onvoorwaardelike aanvaarding van die kind in sy totale menswees en menswaardigheid.”

Wanneer ’n studie gemaak word van die bogenoemde definisies, is dit duidelik dat daar twee lyne voorkom, naamlik ’n teoretiese lyn en ’n praktiese lyn. Die teoretiese lyn weergee die ideale wat die verskillende outeurs aan die begrippe koppel, terwyl die lyn van die praktyk na die spesifieke gebeure in die opvoeding verwys (vergelyk die definisies van Hills [paragraaf 12.2.2b], Pretorius [paragraaf 12.2.3a] en Van Rooyen [paragraaf 12.2.3c]).

- (d) Landman & Roos (1973:11) verduidelik dat Gunter die begrip “opvoeding” as “’n voer-boontoeheen” beskryf. Sykes (1976:330) se definisie kom ooreen met

dié van Gunter, naamlik: “Education or upbringing literally means educating to bring upwards or to improve.”

(e) Vandeyar (1999:21) omskryf “opvoeding” soos volg:

“Education is a universal practice which implies the presence of an educator and an educant. It is not a concrete, observable entity. The educative events and actions, collectively known as the reality of education, can be interpreted and understood only by the human mind. Education is not concerned only with the development of knowledge, attitudes, habits and personality traits. Nor is it only the development of the ability in reading, writing and arithmetic. Education also includes support in order to gain moral independence, responsibility, selfunderstanding and self-judgement, good manners, etiquette, socialisation as well as other acceptable values in life.”

Vir die doeleindes van hierdie studie verwys die begrip “opvoeding” na die beskikbaarheid en geestesnabyheid van die opvoeder om doelbewus en doelgerig leiding en steungewing aan die kind op pad na volwassenheid, te bied. Opvoeding het wesenlik te make met die vorming van ’n gewete, die verwerwing van morele onafhanklikheid, verantwoordelikheid, bevryding, outonomie, sosiaal aanvaarbare houdings en gesindhede asook die ontwikkeling van kritiese vaardighede soos bevraagtekening, onderskeiding en die vorming van ’n eie oordeel.

Die opvoedingsgebeure moet gesien word as ’n stygende lyn van waar die kind hom tans bevind tot waar hy behoort te wees, altyd verheffend, verrykend en veredelend op weg. Opvoeding moet ook gesien word as ’n intensionele handeling waardeur reg en verkeerd binne ’n bepaalde konteks aan die kind voorgehou word asook ’n nie-intensionele handeling wat dui op die verborge kurrikulum en voorlewing van die volwassene as opvoeder (Van Rooyen 1987:42). Deur sy ouers dop te hou, te sien hoe hulle hul probleme hanteer en oplos, leer die kind ook hoe om dit in sy lewe toe te pas (Engelbrecht 1994:26).

12.3 Die begrip “opvoedkunde”

Landman (1989:509) en Venter (1992:3,4) omskryf die begrip “opvoedkunde” as ’n wetenskap, naamlik opvoedingswetenskap of begeleidingskunde. Die wetenskap is geanker in die opvoedingsfenomeen soos dit te voorskyn kom in die opvoedingsituasie. Volgens Landman (1989:508) sluit opvoedkunde die pedagogiek (begeleiding van kinders) sowel as die andragogiek (begeleiding van volwassenes) in. In hierdie studie sal daar gefokus word op die begeleiding van kinders.

12.4 Die begrip “histories”

Die term “histories” is ’n byvoeglike naamwoord wat afgelei is van die Latynse term “history” of “historia”. Venter (1992:5) wys daarop dat die “deel” van die opvoedkunde intens gemoed is met die opvoedingsverlede: “... daar word naamlik ’n studie gemaak van die opvoeding (en die daarmee gepaardgaande verskynsels en situasies) soos dit sig deur die loop van die eeue gemanifesteer het.” In hierdie studie sal historiese navorsing gedoen word oor hoe Gesinsopvoeding in die verlede in Suid-Afrikaanse skole gemanifesteer het.

12.5 Die begrip “histories-opvoedkundig”

Vir die doeleindes van hierdie studie sal die begrip “histories-opvoedkundig” verwys na die struktuursamehang van die opvoedingsverskynsel of –werklikheid as historiese gegewene (in sy verlede- en tydsbepaaldheid) met die oog op die verheldering van die hede en verskaffing van riglyne vir die toekoms (Venter 1992:5).

12.6 Die begrip “Gesinsopvoeding”

Vir die doeleindes van hierdie studie word die begrip “Gesinsopvoeding” soos volg geformuleer: Gesinsopvoeding aan ’n kind is noodsaaklike volwassewordingshulp aan die hand waarvan die kind gelei en voorberei word vir verryking van sy huidige persoonlike en gesinslewe en ook om eendag as ’n volwaardige en verantwoordelike volwassene, as ’n ongetroude persoon of in ’n eie huwelik en gesin te kan funksioneer.

Kennis, vaardighede, gesindhede en waardes word deur opvoeders by die kind aangeleer, ten einde 'n suksesvolle en gelukkige gesinslewe en gesonde sosiale verhoudings met lede van die portuurgroep en die teenoorgestelde geslag te bevorder. Suksesvolle gesinslewe en sosiale verhoudings is alleenlik moontlik indien die individu sy verantwoordelikhede, moontlikhede en beperkinge ken.

13. SAMEVATTING

In hierdie hoofstuk word daar ter inleiding aandag geskenk aan die noodsaaklikheid van Gesinsopvoeding as 'n skoolprogram in Suid-Afrika. Die rol van die ouer as primêre opvoeder en die ondersteuningsfunksie van die skool as medeverantwoordelike, word beskryf. Die daarstelling van 'n formele Gesinsopvoedingsprogram blyk 'n dringende prioriteit te wees as die huidige stand van gesinslewe in ag geneem word. 'n Wetenskaplik gefundeerde studie vir die ontwerp van 'n eiesoortige program vir Suid-Afrika is noodsaaklik. Die probleemstelling, primêre en sekondêre doel van die studie omskryf die voorneme om in hierdie ondersoek aan die eiesoortige behoeftes van kulturele diversiteit hier te lande te voldoen. As 'n histories-opvoedkundige studie word die histories opvoedkundige navorsingsmetode gevolg as die weg waarlangs die navorsing uitgevoer sal word. Die plan van studie vloei logies hieruit voort. Omskrywinge van die begrippe wat in die titel voorkom, verseker die konsekwente gebruik van die begrippe binne die konteks van hierdie studie.

HOOFSTUK 2

SITUASIE-ANALISE: EIETYDSE GESINSPROBLEMATIEK

1. DOEL MET DIE HOOFSTUK

Die doel met hierdie hoofstuk is om ondersoek in te stel na die problematiese gesteldheid van die eietydse gesin en om daarmee vas te stel of gesinsomstandighede ontoereikend is vir die opvoeding van die kind in die algemeen en ook om die kind voor te berei om eendag as 'n volwaardige volwassene in 'n eie huwelik en gesin te kan funksioneer.

Om die eietydse gesinsproblematiek voldoende te beskryf, is dit veral nodig om op die volgende aspekte in die navorsing te fokus:

- (a) Die kwesbaarheid van die moderne kerngesin.
- (b) Ontaarding van die hedendaagse gesinslewe.
- (c) Funksieverskuiwinge in die eietydse gesin.
- (d) Die disfunksionering van die hedendaagse kerngesin.
- (e) Manifestasies van die disfunksionering van die kerngesin (byvoorbeeld huwelikstwis, gesinsgeweld, egskedding en kindermishandeling).

2. INLEIDING

Die eietydse gesin bevind hom in 'n samelewing wat gekenmerk word deur snelle tegnologiese, industriële, ekonomiese en sosiale veranderinge. Hierdie veranderinge oefen 'n bepaalde invloed, en dikwels 'n negatiewe invloed, op die gesinslewe uit. Volgens Pretorius (1998:63) is daar hedendaags talle samelewingsfaktore (byvoorbeeld armoede, gemeenskapsonrus, werkloosheid) wat belemmerend inwerk op die gesinslewe. Die volgende uitspraak van Le Roux & Smit (1992:83) beklemtoon die dinamiese, dog negatiewe invloed wat 'n komplekse en veranderende Suid-Afrikaanse samelewing op gesinslede kan hê: “Te midde van sodanige komplekse en dinamiese

samelewing, met veranderde en steeds veranderende norme en waardes, word dit 'n steeds moeiliker opgawe om kinders toereikend op te voed.”

Le Roux & Smit (1992:83) toon verder dat skadelike en belemmerende samelewingsinvloede tans die opvoedingsituasie “deurstroom en oorweldig, sodat opvoeder en kind met 'n stryd tussen opvoedings- en samelewingsinvloede te kampe het”. Die kontemporêre gesin word dus blootgestel en onderwerp aan tydsgebeure wat die taak en verantwoordelikheid van ouers in so 'n mate bemoeilik en kompliseer, dat “ouers hul opvoeding óf versaak óf aan ander (die opvoeder) oorlaat” (Van Rooyen & Louw 1993:3).

Die gees van verandering waarin die kontemporêre kerngesin in Suid-Afrika hom bevind, het vir baie gesinne 'n verlies aan lewenssekerheid en opvoedingsekerheid tot gevolg (Gillmer 1992:41). Die dinamiese samelewing en snelle lewenstempo van die twintigste eeu het die gesinslewe binnegedring wat moontlik by vele gesinne die opvoedingsklimaat versteur. Mook (1986:25-26) het die problematiese gesteldheid van die kerngesin op die volgende treffende wyse saamgevat: “...our nuclear family today ... finds itself under intolerable pressures as it struggles to meet its own needs and accommodate to our fast moving society. It is so mobile that it lost contact with its roots and is no longer integrated in its community. In our impersonal, technological society, the family is expected to provide the focus of meaning in life and fulfil the emotional needs of its members to an extent that was never asked of it before. Consequently, the autonomous nuclear family today is overburdened. It finds itself emotionally drained and suffering from a lack of communal support. It has lost its traditional stability and is confused about changing norms and values.”

Die trefkrag van die opvoeding in die ouerhuis is veral geleë in die voorlewing van waardes en norme deur die ouers. 'n Verskeidenheid sosiale faktore soos die soeke na status, ouers se egoïstiese strewe na selfvervulling, welvaart en vooruitgang lei dikwels tot die afwesigheid van ouers. Gesinspatologiese verskynsels soos huwelikstwis, kindermishandeling en egskeiding belemmer die toereikende opvoeding in die gesin en lei tot gebrekkige voorlewing deur die ouers. Laasgenoemde faktore gee aanleiding

tot 'n groter kwesbaarheid van die eietydse gesin en verwring die beeld van 'n gelukkige huwelik en gesinslewe by die kind.

Vervolgens 'n bespreking van enkele kenmerke van die kontemporêre gesinslewe met spesifieke verwysing na die kwesbaarheid van die gesin.

3. DIE KWESBAARHEID VAN DIE EIETYDSE KERNGESIN

3.1 Ontstaan van die eietydse kerngesinstruktuur

Ten einde die pedagogiese kwesbaarheid en problematiese gesteldheid van die hedendaagse kerngesin in perspektief te plaas, is dit noodsaaklik om 'n historiese oorsig te gee van die ingrypende veranderinge wat in die gesinslewe en in die omringende samelewingsomstandighede plaasgevind het. Om dit te kan doen, sal eerstens die gesinslewe van die pre-industriële gesin bespreek word, waarna die invloed van die Industriële Revolusie op die gesin kortliks bespreek sal word.

3.1.1 Die pre-industriële gesin

Die doel met hierdie beskrywing is om kortliks die besondere aard van die pre-industriële gesinstruktuur en die aard van die samelewing waarin die gesin ingebed was, te bespreek. Met die begrip “pre-industriële gesin” word bedoel die gesin in die tydperk voor die Industriële Revolusie (van die 18de eeu tot die eerste helfte van die 19de eeu).

In die pre-industriële samelewing het ongeveer 90% van die bevolking in klein gemeenskappe gewoon wat bestaan het uit dorpe, plattelandse markgenootskappe en landgoedere met selfonderhoudende ekonomieë (byvoorbeeld in Wes-Europa, Noord-Amerika en Suid-Afrika). Hierdie gemeenskappe is gekenmerk deur 'n relatief groot mate van geografiese en geestelike isolasie. Die gemeenskappe het uit uitgebreide gesinne bestaan wat wydverspreid voorgekom het (Steyn & Breedt 1978:53).

Die uitgebreide gesin het bestaan uit 'n aantal kleiner gesinne wat die belangrikste samelewingsvorm en basiese ekonomiese eenheid was waarbinne die verskillende gesinsfunksies voltrek moes word. Hierdie kleiner gesinne was onderhewig aan die reëls wat vir die uitgebreide gesin gegeld het. Die seuns het met hulle vrouens en kinders by hulle ouers ingewoon sodat verskillende generasies saam een huishouding uitgemaak het. Binne die uitgebreide gesin was 'n hegte familieverband wat Mwamwenda (1995:429) die “collective or interdependent aspect” van die swart uitgebreide gesin genoem het. Die meeste lewensnoodsaaklike funksies is binne die uitgebreide gesin vervul. Dit het aan gesinslede die nodige sekuriteit verskaf (Steyn & Breedt 1978:53,54, Pretorius 1988:52).

In die pre-industriële tyd was die uitgebreide gesin die vernaamste arbeidseenheid en was al die gesinslede by hierdie familie-arbeid betrokke. Hierdie gemeenskaplike ekonomie het aan lede van die uitgebreide gesin ekonomiese sekuriteit verskaf. Die lede van die uitgebreide gesin het ook in tye van geldelike nood, mekaar ekonomies ondersteun. Gesinne het minder spanning ten opsigte van armoede en ekonomiese druk beleef as die eietydse kerngesin (Steyn & Breedt 1978:54, Pretorius 1988:52).

Die uitgebreide gesin het aan die gesinslede en die kinders in besonder, 'n groot mate van emosionele sekuriteit en geborgenheid verskaf. Indien 'n gesinslid hom byvoorbeeld in 'n persoonlike krisissituasie bevind, kon hy steun op die ander gesinslede wat aan hom die nodige emosionele ondersteuning en bystand in die hantering van die krisis gebied het. Gesinslede was dus voortdurend in noue kontak met 'n aantal nabye familielede wat die probleem van eensaamheid en vervreemding minder gemaak het (Mwamwenda 1995:429).

Vanweë die feit dat lede van die uitgebreide gesin baie “sigbaar”, teenwoordig en voortdurend in kontak met mekaar was, is 'n liefdesgemeenskap, eenheidsgemeenskap en versorgingsgemeenskap op hierdie wyse bewerkstellig. Beide die huweliks- en ouer-kind-verhouding van die kleiner gesin was onderhewig aan die invloed en kontrole van die uitgebreide gesin, sodat 'n groot mate van maatskaplike beheer uitgeoefen is. Verskeie volwassenes het omgesien na die welsyn en dissipline van die kinders sodat die ouers “onder toesig” van die groot gesin nie ontspoor of

disfunksioneer veral wat hulle opvoedingsfunksie betref nie (Chinkanda 1994:173,174). Dit het bygedra tot die stabiliteit van die gesin, ook wat betref die opvoeding en sosialisering van die kind (Steyn & Breedt 1978:55, Pretorius 1988:52).

In die saamleefsituasie van die uitgebreide gesin het die kind geluk, sekuriteit en liefde ervaar en was die ouer in sy opvoedingsplig en -verantwoordelikheid ondersteun om die kind voor te berei vir 'n uiteindelijke eie lewe as man of vrou in 'n eie gesin eendag in die toekoms.

Volgens Steyn (1977:388-393) is die uitgebreide gesin van die pre-industriële tyd gekenmerk deur ekonomiese-, emosionele-, sosiale- asook rolsekuriteit tesame met pedagogiese sekuriteit en gesinstabiliteit - die ideale gesinsomstandighede om die kind te lei tot verantwoordelike en geestelike volwassenheid.

3.1.2 Die invloed van die Industriële Revolusie op die struktuurverandering van die gesin

Die Industriële Revolusie, met die industriële arbeid en verstedeliking wat dit meegebring het, het die struktuur van die pre-industriële samelewing in die algemeen en die gesinstruktuur in die besonder, ingrypend verander (Steyn & Breedt 1978:57).

Tydens die Industriële Revolusie het 'n nuwe arbeidsverdeling ontstaan wat beteken dat die individu nie langer binne die uitgebreide gesin arbeid nie, maar dat hy op grond van sy eie vermoë, prestasie en spesialisasie 'n beroep buite die gesin moet beoefen. In die geïndustrialiseerde arbeidsituasie is die werker losgemaak van die leefmilieu van die gesin en moes hy tot die arbeidsmark toetree en op individuele basis werk en vergoeding vir sy dienste ontvang. Die ekonomiese funksie is van die gesin losgemaak en na strukture buite die gesin verskuif. Die selfonderhoudende en selfversorgende aard van die uitgebreide gesin het dus hierdeur verlore gegaan.

Omdat die ouer sy beroep in die breëre samelewing beoefen het, het die gesinslewe sodanig verander dat kerngesinne losgemaak is van die uitgebreide gesin en as 'n selfstandige entiteit moes funksioneer. Vanweë die feit dat die ouer(s) buite die gesin

gearbei het, is minder tyd aan gemeenskaplike gesinsaktiwiteite bestee wat aanleiding gegee het tot opvoedingsverwaarloosing. Opvoedingsbemoeienis het skipbreuk gely en gesinsverhoudinge het gedegeneer (Steyn & Breedt 1978:57-58, Pretorius 1988:52-53, Chinkanda 1994:180).

Chinkanda (1994:180) wys verder daarop dat al hoe meer funksies in die samelewing wat eers binne die uitgebreide gesin vervul is, verskuif is na ander strukture buite die gesin (vir 'n volledige bespreking van funksieverskuiwing kyk paragraaf 6 van hierdie hoofstuk). Funksieverskuiwing het verder daartoe gelei dat baie van die behoeftes waarvoor vroeër binne die raamwerk van die uitgebreide gesin voorsiening gemaak is, nou buite die gesin bevredig word. Hierdie proses van losmaking ter wille van arbeid buite die gesin het gelei tot indringende veranderinge in gesinsverhoudinge, gesinsdinamika, gesinstradisies en gesinsfunksies (Steyn & Breedt 1978:60, Pretorius 1998:50-60).

Hierdie losmaking is verder bevorder deur die feit dat die ouer as basiese arbeidseenheid met die oog op werksgeleentheid saam met sy kerngesin na groot industriële stede moes verhuis het. Dit het die kerngesin geografies van die uitgebreide gesinsgroep verwyder. Die kerngesin het gevolglik struktureel verwyderd en geïsoleerd geraak van die wyer verwantskapsisteem waarin dit ingebed en "ingekapsel" was. Die kerngesin het as 'n afsonderlike eenheid begin funksioneer en sodoende besonder kwesbaar geword (Pretorius 1988:53, Chinkanda 1994:180).

Die kenmerke van die kwesbaarheid van die hedendaagse kerngesin word vervolgens vanuit die perspektief van Steyn & Breedt (1978:68-69), Steyn (1991:25) en Pretorius (1998:58-60), bespreek.

3.2 Kenmerke van die kwesbare hedendaagse kerngesin

Dit wil voorkom asof die kontemporêre kerngesin in vele opsigte so kwesbaar geword het dat dit nie meer aan die eise van die eietydse samelewing kan voldoen nie. Die literatuur (Pretorius 1998:58-60) maak melding van ekonomiese, sosiale, emosionele

en pedagogiese kwesbaarheid asook kwesbaarheid ten opsigte van roldifferensiasie en kommunikasie.

3.2.1 Ekonomiese kwesbaarheid

Die hedendaagse kerngesin is ekonomies kwesbaar omdat die gesin vir sy ekonomiese onderhoud in tye van nood op homself aangewese is (Pretorius 1988:53).

Volgens Steyn, Van Wyk & Le Roux (1989:115) en Pretorius (1998:53) is een van die belangrikste knelpunte in die struktureel geïsoleerde kerngesin die feit dat hier 'n groter mate van ekonomiese onsekuriteit opgesluit kan wees. In hierdie situasie moet die gesin vir sy eie lewensonderhoud sorg en is die gesin vir sy ekonomiese onderhoud van slegs een of twee persone afhanklik. Indien daar weens lang tye van werkloosheid, siekte of dood nie inkomste verkry word nie, kan daar nie op die uitgebreide gesin teruggeval word vir ondersteuning nie en kan ekonomiese nooddruftheid maklik ontstaan. Laasgenoemde krisissituasies, die lae vlak van inkomste (salarisse) van veral swart ouers en tesame daarmee die feit dat finansiële hulp van buite nie maklik verkry kan word nie, maak gesinne ten opsigte van finansiële oorlewing baie kwesbaar.

3.2.2 Sosiale kwesbaarheid

In die kleiner, sosiaal geïsoleerde kerngesin het die maatskaplike beheer deur lede van die wyer uitgebreide gesin verval. Gesinslede van die kerngesin is slegs op mekaar aangewese en het met verhoudingsprobleme nie meer die uitgebreide gesin op wie hulle kan steun nie. Waar die kerngesin dikwels geografies verwyderd van die breër familie leef, is hulle gedrag baie minder "sigbaar" vir die ander familielede. Lede van die kerngesin kan gevolglik nie meer toesig oor mekaar se gedrag hou nie en dit is ook nie meer moontlik om beheer oor gesinslede uit te oefen nie (Nortjé 1993:28-30, Pretorius 1998:59).

Vanweë die selfstandige afgesonderdheid (losmaking en emansipasie) van die kerngesin soos in die vorige paragraaf bespreek, word dit duidelik dat die onderlinge verhoudings in die kerngesin heeltemal privaat van aard is. Dit kom daarop neer dat

die verhoudings in die gesin, hetsy positief of negatief, primêr 'n aangeleentheid van die gesinslede is en dat persone van buite - hetsy vriende of familie - nie met die gesinsaangeleentheid mag inmeng nie. (Pretorius 1998:59). Hugo (1985:137) meld dat die tipiese stadsgesin as 'n losstaande entiteit funksioneer wat baie beïnvloedbaar en kwesbaar is, juis as gevolg daarvan dat dit nie deur 'n ondersteunende sisteem van familie en dikwels ook nie deur 'n hegte vriendekring omring word nie. Pretorius (1998:59) is van mening dat die kontemporêre kerngesin as gevolg van negatiewe samelewingsomstandighede sosiaal geïsoleer word en vanweë die gebrek aan ondersteuningstrukture uiters kwesbaar is. Die toenemende funksionele, versaaaklike en onpersoonlike karakter van die samelewing beïnvloed die ouer in so 'n mate dat die kind wat aangewese is op intimiteit en 'n innige verhouding met die ouer, toenemend geïsoleer word. Interpersoonlike verhoudings tussen ouer en kind verskraal en kinders begin glo dat daar nie tyd en plek vir kinders in die huwelik is nie. Nortjé (1993:29) wys daarop dat die afwesigheid van ouers die kind se volwassewording en sosiale aanpassing nadelig kan beïnvloed aangesien die kind albei sy ouers nodig het vir ewewigtige volwassewording.

3.2.3 Emosionele kwesbaarheid

Volgens Steyn & Breedt (1978:66) hou die industriële massasamelewing beslis emosionele knelpunte vir die gesin in. Die geweldige druk op die gesinslede lei tot probleme binne die gesin wat die gesinstabiliteit bedreig en ook tot emosionele spanning en stres. Die verhoudinge tussen gesinslede word deur intense emosionaliteit gekenmerk. Daar is 'n behoefte by die individu om weg te kom, om êrens emosioneel te ontlai. Steyn & Breedt (1978:66) beskryf hierdie emosionele probleem soos volg: "...die gesin in die gepolariseerde samelewing is die enigste oorblywende plek waar daar ruimte vir emosionele ontlading van die individu is. Dit bring mee dat die spanning van die buitelewe dus ook deur die gesin geabsorbeer moet word."

In teenstelling met die uitgebreide gesin, is die lede van die kerngesin baie meer op mekaar aangewese vir emosionele bevrediging en gevoelsmatige steun. Ouers neig tot oorbeskerming en hou kinders dikwels te lank afhanklik (Gillmer 1992:44, Pretorius 1998:60). Volgens Steyn, Van Wyk & Le Roux (1989:119) het die kind gevolglik 'n

langer pad om te ontwikkel en te emansipeer van sy ouerhuis en indien hy nie toereikend losmaak nie, kan dit 'n bedreiging vir sy persoonlikheidsontwikkeling inhou. In swart gesinne waar ouers vir lang periodes weens werksomstandighede afwesig is ontbreek die ouers se emosionele ondersteuning aan hulle kinders. In hierdie gesinne is die kinders op hulself aangewese en is daar swak gesinsverhoudinge en gebrekkige ouerbeheer (Peacock 1994:139).

3.2.4 Pedagogiese kwesbaarheid

Vanweë toenemende druk van buite en die probleme wat dit in die kerngesin tot gevolg het, is die opvoedingsmilieu in so 'n mate geskaad en belemmer dat daar van pedagogiese kwesbaarheid in die kerngesin sprake is (Pretorius 1998:60).

Weens die kompleksiteit van die moderne samelewing en die toenemende eise wat aan die ouer gestel word, ondervind ouers probleme met die opvoeding van hulle kinders. Dis nie alleen beroepseise nie, maar ook huweliksprobleme wat ouers van die huis af weghou – verhoudingsprobleme word ontvlug deur tyd elders deur te bring. Met die oog op die invloed van die afwesige ouer wys Glick, Clarkin & Kessler (1987:41) op die volgende: “Offsprings will increasingly rely on peers and the media for role models, with decreasing reliance on parental models”.

Die afwesige ouer (veral die swart ouer wat by die werk “inslaap”) is afhanklik van hulpbronne buite die gesin ten einde hulle kinders op te voed. Die ouers se opvoedingsrol verklein en die invloed van buite, wat nie noodwendig altyd positief is nie, kan 'n kwesbare pedagogiese situasie in die kerngesin skep (Nortje 1993:33). Benewens die opvoedingsbelemmering dra hierdie problematiese gesinsituasie ook nie by tot die versterking van die kind se beeld van 'n eie stabiele gesinslewe eendag in die toekoms nie. Die sosiale en emosionele kwesbaarheid van 'n gesin en die meegaande gesinsonstabiliteit dra by tot die pedagogiese kwesbaarheid van die gesin (Gillmer 1992:45, Nortjé 1993:33, Pretorius 1998:60).

3.2.5 Kwesbaarheid ten opsigte van roldifferensiasie

Die eietydse kerngesin is kwesbaar ten opsigte van roldifferensiasie indien die vader weens beroepsverpligtinge te veel afwesig is en die identifikasie van die seun met die vader kan hierdeur belemmer word. Gebrek aan die vader as identifikasiefiguur kan ook onsekerheid en 'n gebrek aan geborgenheid by die kind in die hand werk. Die toenemende afwesigheid van die vaderlike gesag kan ook daartoe lei dat die kind in sy gewetens-, verantwoordelikheds- en sedelike vorming en selfstandigwording verwaarloos word (Nortjé 1993:35, Pretorius 1998:60).

Weens die emansipasie van die moeder, haar toetrede tot die arbeidsmark en die afname in die kindertal ervaar die vrou ook 'n onsekerheid ten opsigte van die rolle wat sy moet vervul. Haar dubbele rol wat sy moet vervul, naamlik huisvrou en beroepsvrou kan vermoeienis en selfs konflik en spanning tot gevolg hê wat die huwelik en 'n gesonde gesinslewe ernstig kan belemmer (Nortjé 1993:34,36).

Die feit dat die moeder rolonsekerheid beleef, kan verder verreikende implikasies vir die dogter in die gesin inhou, aangesien die moeder as vroulike identifikasiefiguur nie altyd 'n inspirerende en aantreklike model is nie. Die gevolg is dat sowel die moeder as die dogter probleme ten aansien van roldifferensiasie kan ondervind (Nortjé 1993:36).

Die vrou se toetrede tot die arbeidsmark het 'n rolverandering by die vader teweeggebring wat spanning veroorsaak. Daar word van die vader verwag om sy gedragpatrone en gesindhede te verander en meer huiswerkies te doen. Hy moet dus meer "huisgenoot" word terwyl sy vrou nog tradisioneel die hoof tuisteskepper is – sy rol is dus ondergeskik aan haar rol in die huis (Nortjé 1993:36).

Die dubbele verantwoordelikheid van die vrou en die beroepseise en afwesigheid van die man kan lei tot spanning tussen huweliksmaats, minder tyd vir mekaar en vir gesinslede en uiteindelijke opvoedingsverwaarloosing (Pretorius 1988:54, Le Roux & Smit 1992:86, Nortjé 1993:34-35). Die veranderde rolvervulling van die ouers as identifikasiefigure bring verwarring by die kind mee en kan daartoe bydra dat die

aanpassing van die kind in die buitewêreld en ook eendag in die huwelik, bemoeilik word (Pretorius 1998:60-61).

3.2.6 Kommunikatiewe kwesbaarheid

Volgens Louw (1990:22) is daar 'n verskraling van gesinsbande as gevolg van die beroepsgeoriënteerde ingesteldheid en die gepaardgaande persoonlike en beroepsbelange van eerstewêreldgesinne. In hierdie verband meld Le Roux & Smit (1992:84-86,100) dat die tyd wat ouers saam met kinders bestee toenemend verminder wanneer beide ouers werk. In baie huisgesinne is daar net nie meer genoeg tyd om hegte bande te smee en toereikend te kommunikeer nie. Kwaliteittyd vra kwantiteittyd (Van Rooyen 1999:B.Ed.-lesings). Pretorius (1988:127) noem dat 'n massa kinders eerder meer kommunikasie van die radio en televisie as van hulle ouers ontvang. Lambrecht (1989:27-28) lig die mening dat die kind hom toenemend in 'n "televisieverslaafdheidsindroom" bevind wat gekenmerk word deur oppervlakkige kommentaar ten opsigte van televisieprogramme.

Nortjé (1993:38) som die gevolge van gebrekkige kommunikasie soos volg op: "Hierdie gebrek aan kommunikasie lei tot spanning, frustrasie en angs by die kind. Verwarring, vereensaming, 'n gevoel van onveiligheid, 'n negatiewe lewensopvatting en -houding asook gewetenloosheid kan onder meer die skrikwekkende gevolge wees van die gejaagde, onpersoonlike en saaklike interaksie wat tussen die stadskind en sy ouers plaasvind. Die gejaagde lewenswyse benadeel dus kommunikasie binne gesinsverband."

Le Roux & Smit (1992:84) beskryf die hedendaagse kerngesin as 'n groep mense wat by mekaar verby lewe en wat vlugtige kontak met mekaar het. Die gesin word verder ook beskryf as 'n eenheid wat gekenmerk word deur verarmde kommunikasie tussen ouer en kind.

4. OPVOEDING BINNE DIE GESIN ONDER MAATSKAPLIKE DRUK

Gesinne onder maatskaplike druk, verwys na gesinne wat in moeilike omstandighede soos hieronder beskryf, verkeer (Odendal, Schoonees, Swanepoel, Du Toit & Booysen 1994:639). Tydens 'n Kongres van die Verenigde Volkere in Wenen, Oostenryk, is onder meer beklemtoon dat die verandering in die sosiale konteks waarin gesinne funksioneer, geweldige veranderinge en uitdagings vir die gesin meegebring het. Wêreldwyd word erkenning verleen aan die feit dat maatskaplike veranderinge gelei het tot veranderinge in die aard en struktuur van gesinne (United Nations Department for Policy Co-ordination and Sustainable Development 1995:3, Departement Maatskaplike Welsyn 1996:93).

Wat Suid-Afrika betref, bevind die kontemporêre samelewing hom in die spervuur van radikale maatskaplike sowel as ekonomiese en politieke veranderinge. Dit beteken dat sommige Suid-Afrikaners in 'n hoogs gekompliseerde wêreld leef waar faktore soos spesialisasie, tempo, ekonomiese en maatskaplike druk en 'n sterk strewe na prestasie, oorheers. Die opvoeding in die ouerhuis word grootliks deur hierdie maatskaplike en ekonomiese invloede bepaal en daar is hedendaags talle samelewingsfaktore wat belemmerend inwerk op die kwaliteit van die gesinslewe en opvoeding in die gesin (Pretorius 1986:14, Van Rooyen 1987:1,14).

Die ontwikkeling op wetenskaplike en tegnologiese gebied wat tot die Industriële Revolusie gelei het, het mettertyd daartoe bygedra dat nie net die totale samelewingstruktuur nie, maar ook die gesinstruktuur in die besonder indringende veranderinge ondergaan het en nog steeds besig is om te ondergaan (Steyn, Van Wyk & Le Roux 1989:316). As gevolg van die industriële omwenteling en verstedeliking het verskuiwing in die gesinslewe ingetree, vanaf 'n landelike gemeenskapslewe tot 'n verstedelike, onpersoonlike en formeel-saaklike lewe in 'n kerngesin (Le Roux & Smit 1992:83). Daarmee saam is die opvoedingsfunksie van die gesin nie meer dieselfde as vroeër nie omdat die opvoeding tot maatskaplike inskakeling telkens deur veranderinge in die maatskaplike struktuur beïnvloed word.

Die wyse waarop die gesin by die steeds veranderende maatskaplike, ekonomiese en tegnologiese samelewing moet inskakel, het aanleiding gegee tot die ontwikkeling van talle probleme wat die stabiliteit van die gesinslewe nadelig beïnvloed. Skadelike en belemmerende samelewingsinvloede soos, onder andere, bevolkingsdigtheid, portuurinvloede, dwelmmisbruik, alkoholmisbruik, jeugmisdaad en ouers se strewe na selfvervulling, deurstroom en oorweldig die opvoedingsituasie. Laasgenoemde lei tot 'n normkrisis by die kind wat alreeds verwarring ervaar tussen opvoedings- en samelewingsinvloede (Smit 1990:5, Le Roux & Smit 1992:83).

In die eietydse gesin se poging om in die behoeftes van lede te voorsien, word die gesin in die gesig gestaar deur baie probleme en uitdagings. Interne gesinsprobleme soos alkohol- en dwelmmisbruik, kommunikasie- en verhoudingsprobleme, konflik, probleme in hersaamgestelde gesinne, ouerskapprobleme, gesinsgeweld, 'n gebrek aan gesins- en gemeenskapsonderskravingsnetwerke, gesinsverbrokkeling en 'n gebrek aan voorbereiding vir die huwelik, is van die probleme wat gesinne ervaar (Departement Maatskaplike Welsyn 1996:93).

Volgens Pretorius (1998:16) het die maatskaplike druk wat die moderne kerngesin ervaar in tallose gevalle aanleiding gegee tot die opvoedingsbelemmerende ontaarding van die gesinslewe en die kommerwekkende disfunksionering van die gesin as sosiale- en opvoedingsinstelling.

5. ONTAARDING VAN DIE HEDENDAAGSE GESINSLEWE

Die begrip “ontaarding” verwys na 'n negatiewe verandering in die gesin, 'n losmaking van tradisies, 'n wegbeweeg van norme en 'n normloosheid. Ontaarding verwys verder na 'n agteruitgang of vervalling van tradisies en norme in die gesin.

Indien die gesin ontaard, beteken dit dat daardie gesin wat die bakermat vir die kind en die wegspringplek vir sy lewe is, nie meer die kind voldoende kan voorberei vir die lewe nie. So 'n gesin kan nie vir die kind as 'n voorbeeld van 'n gelukkige gesinslewe dien nie. In hierdie gesin kan die kind nie 'n verwysingsraamwerk van 'n gelukkige gesinslewe vir homself opbou nie.

Die ontarding van die gesin het veral met die volgende te make:

5.1 Invloed van die liberale lewensbeskouing

Die liberale kultuur- en lewensbeskouing van die permissiewe samelewing kan beskryf word as 'n toenemende soeke na vryheid en ongebondenheid – 'n losmaking van veral die gesin en die tradisionele norme en waardes wat die gesin verteenwoordig. Die gees van verwêreldliking, vervlakking en wêreldgelykvormigheid is deur middel van die massakommunikasie bevorder. 'n Gees van toegeeflikheid en 'n laat-maar-gaan houding het by gesinne ingetree. Dit wil voorkom asof die liberale invloede en die permissiewe houding (Hoffman 1984:171) van ouers nie bydra tot die kind se voorbereiding tot volwaardige, geestelike volwassenheid ook met die oog op 'n eie gesinslewe eendag in die toekoms nie.

5.2 Verkeerde tuguitoefening

In teenstelling met die eertydse gesonde gesagsverhouding tussen ouer en kind wat deur wedersydse respek en vertrouwe gekenmerk is, heers daar binne die moderne gesin 'n gees van oordrewe “gelykberegtiging” en “kameraadskaplikheid” – ouers en kinders het gelyke status (ouers en kinders het maats geword). Die ouer wat as draer van gesag as 'n sprekende voorbeeld van genormeerde voorlewing en normaanvaarding die kind moes begelei, het 'n toeskietlike en toegeeflike houding ingeneem (Landman 1989:509).

Die eksklusiwiteit van tradisionele gesinsbeginsels het plek gemaak vir 'n liberale tydsgees met 'n gebrekkige normbesef en verantwoordelikeheidsin. Omdat ouers nie meer gesagsfigure is nie en daarom ook nie meer gesag kan handhaaf nie, vind hulle dit moeilik om hulle kinders te beheer, te dissiplineer en die liberale invloed van buite te neutraliseer. In hierdie verband wil dit veral voorkom asof daar in die Swart gesin 'n gesagsuitruiling was – asof die gesag nou by die kind lê en die ouer ondergeskik is daaraan (Makweya 1998:68).

Die ouer as identifikasiefiguur, normvoorbeeld en verpersoonliking van verantwoordelike volwassenheid het vir die kind verdwyn. Dit kan lei tot ontsporing en 'n verlies aan lewenssekerheid by die kind (Pretorius 1998:61).

5.3 Invloed van vriendskap en heldeverering

Die kind het 'n behoefte aan iemand wat hy as identifikasiemodel en as normvoorbeeld kan gebruik. Hierdie identifikasiemodel vervul 'n baie belangrike rol in die persoonlikheidsontploffing van die jong kind. Indien dit egter 'n persoon is wat oor die algemeen 'n liberale en losbandige lewenshouding voorleef kan die kind in sy nalewing hiervan nadelig beïnvloed word en sy persoonlikheidsontwikkeling ernstig geskaad word.

Kinders identifiseer dikwels met die een of ander popsanger, filmster of sportheld wat, alhoewel nie persoonlik bekend aan die kind nie, deur die media binne die kind se bekende leefwêreld gebring word. Selfs persoonlike inligting van so 'n heldefiguur word aan die kind bekend sodat hy die held tot in die fynste besonderhede kan naleef en naboots. Indien die media byvoorbeeld 'n persoon wat 'n liberale en losbandige lewensbeskouing verpersoonlik tot binne die kind se leefwêreld bring en seksualiteit en aggressiwiteit beklemtoon, kan dit 'n kind in so 'n mate beïnvloed dat hy nie tot 'n verantwoordelike en normvaste volwassene kan ontwikkel nie (Pretorius 1998:62). Die teendeel is ook waar: 'n sportheld of filmster met gesonde lewensgewoontes kan eweneens as identifikasiefiguur 'n kind tot verantwoordelikheid en normvastheid aanspoor. Die belang van verantwoordelike en selektiewe mediagebruik in die gesin is daarom baie belangrik.

5.4 Vryetydsbesteding

Dit wil voorkom asof die eietydse jeugdige verkies om sy vrye tyd eerder passief as aktief deur te bring wat 'n tydverkwisting is en ook skadelik is vir sy persoonlikheidsontploffing. Gesonde vryetydsbesteding figureer as onderwerp toenemend in skoolkurrikula omdat die waarde daarvan allerweë besef word. Om hierdie rede het rekreasiekunde as vakgebied ontwikkel.

Vanweë die beroepsgeoriënteerdheid en min tyd vir kinders leer ouers nie die kinders om vryetyd effektief en doelmatig te gebruik nie. Kinders aanvaar dat die doellose deurbring van vrye tyd normaal is en ontwikkel self later in 'n ouer met 'n permissiewe houding ten opsigte van die vryetydsbesteding van die kinders (Pretorius 1998:62).

5.5 Behoefte aan 'n lewens-en-wêreldbeskouing

Die kind is 'n kind in nood, 'n kind wat nog nie weet nie en nog nie ken nie. Die kind beskik nie oor 'n volledige selfbeeld of wêreldbeeld nie omdat die kind nog nie tot 'n volle begrip van homself of van sy omringende wêreld gekom het nie. Die kind moet die vraag “wie is ek?” kan beantwoord alvorens hy kan oorgaan tot die formulering van 'n eie lewensfilosofie of lewens- en wêreldbeskouing. Laasgenoemde is een van die lewenstake van die jong adolessent.

In die proses van verwerwing van 'n eie lewens- en wêreldbeskouing moet die kind nie alleen kan begryp wat “is” nie maar ook wat “behoort te wees.” Hy moet kan vorder van 'n gehoorsaamheid van fisieke (konkrete) wette tot gehoorsaming van norme (abstrakte wette en reëls) (Hendrikz 1995:10).

'n Lewens- en wêreldbeskouing word algaande gevorm namate die kind geestelike volwassenheid nader maar behoort tydens die fase van laat adolessensie geproklameer te word. Die kind wil daarmee oorgaan tot normtoeëiening en internalisering –“die lewe vir my”.

Wanneer die gesinslewe en die opvoeding in die gesin vanweë ontaarding ontoereikend geword het, word die kind aan homself oorgelaat om die norme en waardes van sy lewe vas te stel. Hy gaan mank aan die genormeerde voorlewing van die ouer en begeleiding aan die verwerwing van 'n eie lewens- en wêreldbeskouing. Die wêreld buite die gesin word sy oefenskool sodat hy met waardes en norme eksperimenteer. Aangesien die kind op homself aangewese is, kom hy moeilik tot die ontdekking van die sin en betekenis van sy eie lewe (Hoffman 1984:197, Pretorius 1998:63).

6. FUNKSIEVERSKUIWINGE IN DIE EIETYDSE GESIN

Onder hierdie onderwerp wil . navorser poog om aan te dui dat samelewingsveranderinge

- 'n uitwerking het op die wisselwerking tussen gesins- en samelewingsfunksies; en
- funksieveranderinge (rolveranderinge binne gesinsverband) tot gevolg het.

6.1 Die wisselwerking tussen gesins- en samelewingsfunksies

Sedert die Industriële Revolusie en die gepaardgaande tegnologiese ontwikkelinge, het daar sekere verskuiwinge of veranderinge in gesinsfunksies ingetree. Navorsing deur Russell (1983:9,10) het aangetoon dat veranderinge binne gesinsverband verband hou met veranderinge binne die samelewingsverband. In hierdie opsig meld Le Roux & Smit (1992:83) dat maatskaplike, ekonomiese en tegnologiese veranderinge tot gevolg gehad het dat die eietydse kerngesin besonder kwesbaar geword het, sodanig dat die gesinslewe toenemend deur 'n funksieverlies gekenmerk word.

Enkele van die funksieverskuiwinge, oftewel funksie-afname in die hedendaagse gesin, word vervolgens kortliks bespreek (Pretorius 1998:48-51):

Opvoedingsfunksies: Die samelewingsaard het sodanig gekompliseerd geword dat opvoedende onderrig nie meer deur die ouer alleen behartig kan word nie. Ouers maak al hoe meer staat op buite-instansies soos die skool. In hierdie verband spreek Van Rooyen (1987:2) haar bekommernis soos volg uit: “'n Veranderende samelewingstruktuur en daarmee gepaardgaande verandering van die gesinstruktuur en –funksie laat 'n mens soms wonder of die kind van ons dag nie meer skoolkind as gesinskind word nie.”

Ontspanningsfunksie: Die vrye tyd van gesinslede word tans al meer buite die gesin deurgebring. Die vroeër saamsing, saamspeel en saam ontspan met die gesin is

vervang deur aktiwiteite soos sport- en ontspanningsklubs waar gesinslede hoofsaaklik buite die gesinsverband ontspan.

Sosialiseringsfunksie: Volgens Le Roux & Smit (1992:85) beïnvloed die omstandighede in die eietydse samelewing die aard en kwaliteit van die gesinslewe – vaders en werkende beroepsvroue is dikwels nie teenwoordig om na hulle kinders se sosiale behoeftes om te sien nie. Die samelewing (vriende, skool, media) speel ’n groot rol in die sosialisering van die kind.

Religieuse funksie: Godsdienst word in baie gesinne nie meer beoefen nie en buite-instansies (kerk, jeug, skool) speel ook hier ’n toenemende rol.

Beskermings- en versorgingsfunksie: Ouers se strewe na selfvervulling en beroepseise lei daartoe dat hulle nie beskikbaar is vir hulle kinders nie. Hierdie funksie word gevolglik grootliks oorgeneem deur naskoolsentrums, huishulpe, dagsorgmoeders, crèches of bewaarskole, kleuterskole en pre-primêre skole.

Kephart & Jedlicka (1991:288) som die bogenoemde funksieverliese van die gesin soos volg op: “Whereas the educational, protective, religious and recreational functions were once a built-in part of family life, over the years such functions have largely been taken over by outside agencies. The family, as a result, is less of a functional unit than formerly...”.

6.2 Rolverandering binne gesinsverband

In die pre-industriële gesin was rolgedrag duidelik omskryf en afgebaken in terme van geslags- en ouderdomsverskille, sowel in die huwelik as in die gesin. Veranderende omstandighede, veral die vrou se toetreding tot die arbeidsmark en die daarmee gepaardgaande rolveranderinge, het egter nie nuwe rolomskrywings en –afbakening tot gevolg gehad nie (De Waal 1990:13-15).

Die rol van die vrou wat tradisioneel affektief en versorgend van aard was, kry in die hedendaagse samelewing 'n meer beroepsgerigte en saaklike karakter. Voydanoff (1984:17) wys daarop dat meer getroude vroue as voorheen tot die arbeidsmag toegetree het.

Volgens Le Roux & Smit (1992:86) het die demokratisering van menseregte en gesag in die twintigste eeu noodwendig meegebring dat die status van die vader, moeder en kind aansienlik binne die kind se gesinsituasie verander het. Die emansipasie van die vrou het daartoe gelei dat die moeder veelvuldige en dikwels botsende rolle en verantwoordelikhede moet vervul, te wete, beroepsrol, huweliksrol, gemeenskapsrol en opvoedingsrol.

Die vrou se omstandighede wat verander het van huis- na beroepsvrou, het tot gevolg dat sy minder betrokke is by huishoudelike aangeleenthede en groter betrokkenheid van haar man daarby verwag. Dit het tot gevolg dat die man se omstandighede ook verander en die tradisionele roldifferensiasie vervaag. In aansluiting hierby word daar deur Bloom-Feshback (1983:102-103) aangetoon dat die vader se betrokkenheid by die kind vroeër minimaal was. Die moeder was dus die primêre versorger. Vandag is die vader egter meer betrokke by huishoudelike take en die kind.

Vaders se betrokkenheid by hulle gesinne, neem hedendaags egter toe (Nortje 1993:36). Lewis & Salt (1986:3) stel dit dat "... more men seem to be taking on roles and tasks within their homes which men in previous decades did not play." Jump & Haas (1997:98) bevestig ook dat die tradisionele beskouing van vaderskap besig is om te verander: "A new model of fatherhood has emerged that calls for fathers to join with mothers as equal partners in child care."

Beide ouers moet dus in die kind se behoeftes voorsien en wanneer moontlik, vir die kind beskikbaar wees. Voorts moet beide ouers se sorg ten aansien van die kind as ewe belangrik beskou word. Daar is 'n wegbeweeg van die tradisionele standpunt dat die vader die alleenbroodwinner is en hoofsaaklik by die ekonomiesproduktiewe rol betrokke is terwyl die moeder huisvrou is en hoofsaaklik betrokke is by die affektiewe versorgingsfunksie.

Dubbelinkomste-gesinspatrone kan nadelige gevolge vir 'n toereikende opvoeding-situasie inhou. Gesinsverhoudinge labiliseer as gevolg van beperkte tydsbestedings aan gesinsopvoeding wat ontstaan as gevolg van toenemende beroepseise, veral ten opsigte van die werkende moeder. Hierdie rolintegrasie en dubbelinkomste-gesinspatrone kan ook aanleiding gee tot funksieverskuiwings (kyk paragraaf 6 van hierdie hoofstuk) en die disfunksionering (kyk paragraaf 7 van hierdie hoofstuk) van die hedendaagse gesin.

7. DIE DISFUNKSIONERING VAN DIE HEDENDAAGSE KERNGESIN

7.1 Die begrip “disfunksionering”

Volgens die Psigologie-woordeboek word die begrip “disfunksie” omskryf as die gedeeltelike versteuring, belemmering of abnormale werking van 'n orgaan of stelsel (Plug, Meyer, Louw & Gouws 1987:66).

In die konteks van hierdie studie word met die begrip “disfunksionering” bedoel dat sekere funksies (take, rolle) van die gesin nie toereikend uitgevoer word nie. Bepaalde versteurings en belemmerings het tot gevolg dat die kerngesin nie al sy funksies na behore voltrek nie.

Vervolgens word die funksies van die gesin ten opsigte waarvan die eietydse kerngesin nie meer daartoe in staat is om dit toereikend uit te voer nie, bespreek. Die betrokke funksie sal eers kortliks omskryf word waarna 'n beskrywing van die disfunksionering volg.

7.2 Biologiese of reprodktiewe disfunksie

Die biologiese funksie van die gesin is hoofsaaklik gerig op die voortsetting en voortbestaan van die gesin. In die huwelik word afhanklike kinders gebore wat versorg en opgevoed moet word (Pretorius 1998:45).

Pretorius (1988:128) wys op die verskraling van hierdie funksie wanneer hy verwys na “'n nuwe verskynsel in die Westerse wêreld, ... te wete dat huwelikspare al hoe meer

onwillig word om kinders te hê”. Le Roux & Smit (1992:100) meld dat as gevolg daarvan dat die genot- of ontspanningsmoraal die moderne gesinsituasie domineer, baie egpare besluit om nie kinders te hê nie. Kinders word beskou as ’n bedreiging of hindernis vir ouers se persoonlike vryheid, huwelik en ekonomiese mobiliteit (beroep). Gevolglik kwyn die voortplantingskomponent van die man-vrou-verhouding.

In aansluiting by die voorgaande, meld Le Roux & Smit (1992:100) dat daar hedendaags toenemend eerder verwys word na “kindervrye” as “kinderlose” ouers. Die vrou wil tans eerder beroepsvrou as huisvrou wees. ’n Kindervrye leefstyl word hoog aangeslaan en die kwessie van ouerskap het toenemend ’n devaluasie ondergaan. Daarmee saam is daar gevalle waar die vrou, as gevolg van oordrewe emansipasie en beroepsgerigtheid, nie kinders wil hê nie. Bevryding van die vrou impliseer ook “vry wees” van kinders. Hierdie houding van die vrou kan die man ongelukkig laat en spanning binne die huwelik tot gevolg hê (Pretorius 1988:55, Smit 1990:40-42, Le Roux & Smit 1992:86, Nortjé 1993:101).

Kinders van ouers wat nie kindgesentreerd is nie voel ongeborge, geïsoleerd en ’n oorlas vir die ouers. Dit skep ’n verwronge beeld van gesinslewe by die kind ook met die oog op sy eie gesinslewe eendag in die toekoms (Gillmer 1992:48).

7.3 Opvoedings- en sosialiseringdisfunksie

Vanuit ’n opvoedkundige oogpunt is dit belangrik dat die kind in die gesin opgevoed en gesosialiseer word sodat hy eendag as volwassene in alle sosiale verbande toereikend met sy medemens sal kan saamlewe (Pretorius 1998:45).

Volgens Pretorius (1998:45) is sosialisering die gebeure waardeur die kultuur van die gesin en samelewingsgroep aan elke nuwe generasie oorgedra word sodat die kind die kennis, gewoontes, waardes, norme, ensovoorts van die samelewing kan internaliseer.

Die gesin bly die kind se primêre opvoedingsituasie. Dit is die basiese konteks en eerste sosiale milieu waarin die persoonlikheid en sosialisering van die kind asook sy eerste lewensbeskouing en werklikheidsopvatting gevorm word (Pretorius 1998:45).

In ons eietydse, verstedelike massasamelewing is die opvoeder en opvoedeling sterk onderhewig aan samelewingsinvloede en veranderinge (ekonomiese veranderinge, morele en godsdienstige veranderinge, tegnologiese veranderinge, ens.) wat die kwaliteit van die gesinslewe en gesinsopvoeding kan belemmer. In hierdie verband noem Hugo (1985:142) die volgende: “Die geïndustrialiseerde samelewing bring groter heterogeniteit, groter verskeidenheid, maar terselfdertyd groter teenstrydigheid en verwarring veral ten opsigte van normatiewe beginsels.” Die rigtinggewende waardes, norme, tradisies en gewoontes word dikwels ondergeskik gestel aan oppervlakkige en volksvreemde invloede ten opsigte van modes, musiek, films, videos en ander massamedia wat in die stadsamelewing bemark word en op die stedelike gesin inwerk.

In baie gesinne word die verwerkliking van toereikende opvoedingskommunikasie gedwarsboom weens ’n gebrek aan simpatieke gesagsleiding, ’n permissiewe laat-maar-gaan-houding en bandelose vryheid van die kind. Hierdie toegeeflikheid en onvoldoende opvoedingskommunikasie beteken ’n verwaarlosing van die kind se sosialisering, en ’n wangenormeerde eiewilligheid en egosentrisiteit in die keuse-lewe van die kind. Die selfsug, gemaksug en pedagogiese onverantwoordelikheid van sommige ouers verhoed die verwerkliking van effektiewe opvoedingskommunikasie met die kind (Pretorius 1988:48). Die kind se beeld van die huwelik, van intimiteit, geborgenheid en ouerlike betrokkenheid word deur hierdie gedrag van ouers verwring.

In ’n permissiewe gesin en in gesinne waar albei ouers weens beroepseise afwesig is, ervaar die kind vryheid van gesag en reëls en vryheid van verantwoordelikheid. Daar vind nie toereikende begeleiding in die kind se uitgaan na die sosiale werklikheid plaas nie. Min norme van die kind se kultuurgroep word aan hom oorgedra, en hy ontspoor maklik ten opsigte van die keuses wat hy moet maak. Onverantwoordelike keuses ten opsigte van vriende, groepe en aktiwiteite kan lei tot sosiaal-maatskaplike disoriëntasie. Laasgenoemde bring mee dat die jeugdige “drywend” is sonder lewens-beskoulike beginsels om sy posisie in die wyer samelewing te bepaal (Pretorius 1988:48). Hy raak deel van die “media-made generation” en is ook sterk onderhewig aan die norme van sy leeftydgenootlike subkultuur (Gresse 1981:13).

In vele gesinne is daar ongunstige en skadelike faktore wat die effektiewe funksionering van die gesin belemmer en derhalwe verhoed dat die opvoeding en sosialisering van die kind toereikend voltrek word. Gesinsprobleme soos alkohol- en dwelmmisbruik, kommunikasie- en verhoudingsprobleme, gesinsgeweld, ouerskap-probleme en gesinsverbokkeling, is probleme wat aanleiding gee tot die opvoedings- en sosialiseringsdisfunksie in die kerngesin (Departement Maatskaplike Welsyn 1996:93). Kinders kan die indruk kry dat die gebrek aan wedersydse respek en kommunikasie aanvaarbaar is in die huweliks- en gesinslewe.

In gesinne waar die opvoeding en sosialisering van die kind ontoereikend voltrek word, kan die kind nie toereikend opgevoed word tot verantwoordelike volwassenheid nie. Gebrekkige opvoeding in die ouerhuis dra daartoe by dat die aanpassing van die kind in die samelewing en ook eendag in die eie huwelik bemoeilik word.

7.4 Koesterings- of affektiewe disfunksie

Volgens Pretorius (1998:46) is die koesterings- of affektiewe funksie die mees basiese funksie van die gesin. In die gesin ervaar die kind aanvaarding, affeksie en kameraadskaplikheid. Elke mens het 'n intense behoefte aan liefde en intimiteit. Onder ideale omstandighede bied die gesin aan die gesinslede 'n geleentheid om die liefdevolle en intieme verhoudinge aan te knoop wat noodsaaklik is vir die vervulling van die emosionele en veiligheidsbehoefte wat by kinders en ouers bestaan.

Weens die beroepsgeoriënteerde ingesteldheid van eerstewêreldgesinne word gesinsbindinge verskraal, as gevolg van toenemende persoonlike en beroepsbelange. Le Roux & Smit (1992:86,88) lig die mening dat sommige gesinne waarin albei ouers werk "oorgeskeduleer" is. Die potensiële gevaar wat werkende moeders vir gesinstabiliteit inhou, word verder bedreig deur die vader se oorbetrokkenheid by sy werk. Werkverpligtinge het nimmereindigend geword en aandag aan die gesin kan gevolglik skipbreuk ly. Behalwe dat die huweliksverhouding daaronder lei, word daar in gesinne waar ouers afwesig is ook nie aan die kinders se affektiewe behoeftes voldoen nie.

Te midde van die talle geleenthede wat die sosiale werklikheid aan kinders bied om te sosialiseer, bevind sommige kinders hulle in 'n situasie van sosiale isolasie (Le Roux & Smit 1992:101). Die toenemende funksionele, versaaklikte en onpersoonlike karakter van die huidige samelewing impliseer 'n toenemende isolering van die kind wat aangewese is op intimiteit. 'n Gebrek aan tyd wat ouers verhinder om met die gesin deur te bring, lei tot spanningsdruk, distansiering, isolering en vervreemding van gesinslede. Gevolglik word die eietydse gesinsituasie gekenmerk deur 'n verskraling van intieme gesinskontak en opvoedingsbemoëienis (Pretorius 1986:16).

Verwaarlosing van die gevoelsopvoeding van die kind in die kerngesin kan verreikende gevolge vir die jeugdige inhou. Volgens Le Roux & Smit (1992:89-91) is die gevolge van die disfunksionering van die gesin ten opsigte van die koesterings- of affektiewe funksie onder andere jeugselfmoord, tienerswangerskappe en die gebruik van dwelmmiddels.

Die volgende is voorbeelde van die wyses waarop koesterings- en affektiewe verwaarlosing in die gesin voorkom (Le Roux & Smit 1992:89-97):

- 'n Gebrek aan liefdevolle verbondenheid met die ouer impliseer die ontoereikende verwerkliking van die kind se gevoelslewe;
- 'n ongeborgte gesinslewe wat gekenmerk word deur konflik, stryd, onrus en uitbarstings;
- ouers is nie kindgerig in hul opvoeding nie;
- 'n gebrek aan liefdevolle aandag en ondersteuning;
- 'n gebrek aan die toon van liefde wat as opvoedingsvoorwaarde die veiligheidsbelewing van die jeugdige moet verseker;
- intense belewing van eensaamheid in intimiteitsoeke;
- die verval van intieme opvoedingsverhoudinge gee aanleiding tot isolasie en vervreemding.

Kinders wat affektief verwaarloos word se kommunikasiebehoefte bly onvervul en die gesinslewe word deur die kind gesien as 'n lewe wat spanning, frustrasie, angs, eensaamheid en onveiligheid bring. Noodsaaklike leiding aan die kind ten opsigte van

die bewys van teerheid, liefde, intimiteit, verborgenheid, samehorigheid en die gevoel van “ek behoort aan” ontbreek. Indien die kind gebrek gely het aan koestering en liefde in die ouerhuis, sal hy dit moontlik nie in sy eie huwelik en gesinslewe kan toon nie – as ’n kind nooit liefde ontvang het nie, kan hy dit ook nie gee nie (Van Rooyen 1999:Onderhoud).

7.5 Beskermings- en versorgingsdisfunksie

Die proses van prokreasie word gekoppel aan die versorging van kinders deur hulle ouers. By die bogenoemde funksie gaan dit om die beskerming en biologiese instandhouding van die kind - die voorsiening van gesondheidsorg, voedsel, kleding, rus en skulping aan die kind. Tradisioneel vervul die moeder die rol van versorger van kinders en die man die rol van broodwinner. Ouers moet daarop gerig wees om vir hulle kinders fisies en geestelik ’n veilige tuiste te skep waar die kind kan ontwikkel en vanwaar hy sy wêreld kan eksploreer (Cilliers & Joubert 1985:146-149, Nortjé 1993:75, Weiss 1997:110 en Pretorius 1998:46).

Ten einde die kind te beskerm en te versorg, is dit nodig dat die ouer beskikbaar moet wees en genoegsame tyd met die kind moet deurbring. In die lig hiervan toon navorsing dat sommige vaders nie vir hulle kinders beskikbaar is nie en sommige beroepsvroue nie teenwoordig is om na hulle kinders se behoeftes om te sien nie. Die voortvarendheid van sommige ouers geskied dikwels ten koste van die kind en baie vroue soek dikwels ontvlugting van hul taak as moeder in die beroepslewe buite die ouerhuis (Louw 1989:32, Le Roux & Smit 1992:85-86, Nortjé 1993:102).

Die gebrekkige bemoeienis van ouers met hulle kinders en die onvoldoende vervulling van die fisiese behoeftes van kinders (voedsel, rus, skulping, gesondheid) het tot gevolg dat kinders die gesinslewe dikwels as ongeborge en onveilig ervaar. As gevolg van die ouer se ontoereikende beskerming en versorging van die kind, versak die ouer sy opvoedingsplig en word die verantwoordelikheid en pligsbesef van ’n ouer nie aan die kind voorgeleef nie.

7.6 Ekonomies-produktiewe disfunksie

Die gesin moet ekonomies-produktief wees ten einde aan die basiese behoeftes van versorging, behuising en materiële sekuriteit van die gesinslede te kan voldoen. Die ekonomiese funksie van die gesin is belangrik, aangesien die kind afhanklik van sy ouers is. Ten einde in die basiese behoeftes van gesinslede te kan voorsien, moet een of meer broodwinners in die gesin (tradisioneel die vader, en hedendaags ook die moeder) verantwoordelikheid neem vir die ekonomiese voorsiening van al die lede in die gesin (Cilliers & Joubert 1985:149, Nortjé 1993:86, Pretorius 1998:46).

In teenstelling met die voor-industriële uitgebreide gesin, waar basies 'n selfversorgende ekonomie gevind is, bevind die moderne kerngesin hom in 'n milieu waar die arbeid weg van die huis na die industrie verskuif is en die broodwinnersrol bepaalde implikasies vir die ekonomiese versorging van die gesinslede inhou. Daarmee saam het die lewe op so 'n wyse vertegniseer dat gesinsbelange moes plek maak vir sakebelange en geldbelange (Steyn & Breedt 1978:90-93, Louw 1989:12, Pretorius 1998:45-50).

Le Roux & Smit (1992:84-87) en Nortjé (1993:112) som die disfunksionering van die ekonomies-produktiewe funksie van die kerngesin soos volg op:

- Materiële behoeftes asook persoonlike en beroepsbelange word dikwels vooropgestel en die ouers is as gevolg van hierdie ekonomies-georiënteerde waarde baie uithuisig. Die gevolg hiervan kan ontoereikende ouer-kind-verhoudinge wees.
- Materiële goedere moet vergoed vir ontoereikende verhoudinge, geldbelange neem die plek in van menslike belange.
- Diepere lewenswaardes (ek-jy-verhouding, dankbaarheid, mededeelsaamheid, medemenslikheid, ens.) in 'n ekonomies-georiënteerde samelewing, vervlak.
- Vir talle gesinne word geld en besittings nie net die dryfkrag vir die gesin nie, maar ook hul gesamentlike doelwit, wat dieper emosionele gesinsbehoefte ingrypend beïnvloed.

In gesinne waar 'n ekonomies-produktiewe disfunksie voorkom, word die opvoedingsbetrokkenheid van die ouers en die diepere lewenswaardes in die gesin,

verdring deur materiële waardes. Die ouers se werkverpligtinge en beroepseise het tot gevolg dat die opvoedingsplig afgeskeep word en die kind word die geleentheid ontnem om toereikend opgevoed te word. Omdat belangrike lewenswaardes binne die gesin soos die ek-jy-verhouding, dankbaarheid, mededeelsaamheid, medemenslikheid, ensovoorts ten koste van materiële behoeftes en geldbelange verdring word, is die kind onbewus van hierdie waardes en kan hy dit nie internaliseer om dit eendag in die huwelik en gesinslewe te beoefen nie.

7.7 Religieuse disfunksie

Die religieuse funksie fokus op die vaslegging van die kind se godsdienstige opvoeding en opvattinge in die gesin. Met hierdie funksie word bedoel dat ouers poog om die kinders in die gesin met betrekking tot godsdiens en geloof op te voed, om gesamentlike godsdiensaktiwiteite te beoefen en om 'n godsdienstige leefstyl te verwerklik (Pretorius 1998:47). Louw (1989:54) beskryf die huisgesin as 'n "geloofsgemeenskap".

Louw (1989:17-19,25), Nortjé (1993:102) en Pretorius (1998:41-43) wys daarop dat die hedendaagse stedelike lewe baie gejaagd en oppervlakkig is. Nortjé meld verder dat daar dikwels nie meer tyd is vir dinge soos huisgodsdienste en die bespreking van en besinning oor lewensvraagstukke nie. Godsdiens word in baie gesinne afgemaak as iets vir Sondag en die kerk. Swift, Beyerbach & Smith (1998:319) verwys kortliks soos volg daarna: "It is also true that religious practices are becoming less and less part of the normal and average and uneventful affairs of family life. Ministers bemoan the passing of the family altar, of the custom of offering thanks for food at the family table and of hearing the children say their prayers at bedtime."

In die moderne tyd waarin ons leef word die huwelik en die gesin al minder as 'n godsdienstige verbondsverbinding en geloofsverantwoordelikheid gesien. In die verband is Louw se siening as volg (1989:25): "... ouers sien hul posisie al minder as 'n roeping voor God waartoe hulle op grond van die verbond aangestel is. Die huwelik en gesin word beoordeel nie vanuit die inherente aard daarvan, naamlik die huwelik as 'n Goddelike instelling, nie. Die huwelik en gesin word gesien in terme van

die nut wat dit vir die betrokke partye inhou.” Dit word eerder gesien as die blote vervulling van behoeftes wat maklik “verruil” kan word (Nortjé 1993:103). Wanneer die huwelik of die gesin nie meer in die behoeftes voorsien nie, het dit ook geen waarde meer nie. Die gesin is dus kwesbaar as gevolg van die “afwatering” van sy religieuse funksie en die bydrae daarvan tot ’n verlies aan ’n religieuse saambindingsfaktor.

Die kind word groot in ’n wêreld waaruit die misterie van ’n Almagtige verdwyn het en ’n afhanklikheid van dit wat mensgemaak is, oorheers. Daarby word religieuse beginsels nie meer doelbewus by die kind tuisgebring nie, en word hy dikwels aan homself oorgelaat om die norme en waardes vir sy lewe vas te stel (Pretorius 1986:16).

Volgens Pretorius (1998:41-43) kan die disfunksionering van die religieuse funksie van die gesin tot ontoereikende opvoeding, wantroue, liefdeloosheid en spanning lei. Huweliksonmin, tesame met die houding dat die huwelik en gesin maklik “verruil” kan word, kan lei tot huweliksonbinding.

Weens die gebrekkige religieuse voorlewing van ouers ontbreek noodsaaklike leiding aan kinders ten opsigte van religieuse norme en waardes. Kinders beskou nie die gesin as die plek waar rigtinggewende norme en waardes voorgehou word nie en kan gevolglik deur verskeie sosiale instansies en groeperinge in hul normwerwing beïnvloed word. Kinders kan onder die indruk verkeer dat religie nie ’n belangrike rol in die huwelik speel nie en dat ouers geen religieuse- en geloofsverantwoordelikhede hoef te hê nie.

7.8 Singewingsdisfunksie

Die singewingsfunksie verwys na die hulp wat die opvoeder aan die opvoeding verleen sodat hy die sin, betekenis en doel van sy eie lewe en bestaan in die gesin kan ontdek. Met hierdie funksie word verder bedoel dat ouers hulp aan die kind verleen ten opsigte van die interpretasie van die sin van die wêreldgebeure asook van die sin van die eie lewe (Senekal 1978:71-72, Pretorius 1998:47).

Volgens Nortjé (1993:104) hang die singewingsfunksie saam met die religieuse funksie en kan dit gestel word dat, indien die gesin ten opsigte van sy religieuse funksie disfunksioneer, die singewingsfunksie ook negatief geraak sal word. Gesinne vir wie die sin van die lewe verdwyn het, kan maklik 'n houding van “leef-vir-vandag” inneem. Hierdie “leef-vir-vandag-houding” beïnvloed volgens Le Roux & Smit (1992:85) vele fasette van die gesinslewe. Hierdie gesinne word gekenmerk deur die kwyning van blywende verhoudinge, sinisme en sosiale onbetrokkenheid.

Volgens Pretorius (1998:47) word die sin vir gesinslewe en gemeenskapslewe wat by kinders gekweek moet word, ondermyn deur verstedeliking, 'n lewe-in-meervoud en 'n snelle lewenstempo. Welvaart skep 'n gees van verveling en sinloosheid by die jeug, sodat die beantwoording van die kind se lewensvrae, sinsvrae en identiteitsvrae bemoeilik word. Die kind is op soek na sin en na waarheid en behoort hierdie sin in kommunikasie met sy ouers te voltrek.

Dit wil voorkom asof daar in sommige gesinne 'n agteruitgang in die kwaliteit van die ouerskap waargeneem kan word. Ouers disfunksioneer dikwels in hulle rol om die kind vir die lewe en volwaardige volwassenheid voor te berei. Kinderopvoeding het vir so baie ouers 'n te moeilike opgawe en 'n onhanteerbare uitdaging geword (Pretorius 1998:47).

Die ontoereikende verwerking van die sosiopedagogiese essensies (byvoorbeeld die ek-jy-verhouding, selfkonsepvorming, behoeftevervulling, kommunikasie, sosialisering) in die eietydse kerngesin kan daartoe aanleiding gee dat die kind sy bestaan as waardeloos, leeg en sinloos belewe. Ontoereikende opvoeding bring mee dat die kind 'n identiteitskrisis en lae selfkonsep ontwikkel en ook sosiaal-maatskaplik disoriënteer (met ander woorde die kind weet nie waar hy tussen mense en in die snelveranderende, komplekse en problematiese samelewing inpas nie). Hierdie gevoel van waardeloosheid, sinloosheid en sinsnood kan meebring dat die kind nie tot 'n volwaardige ewewigtige volwassene en ouer kan ontwikkel nie (Pretorius 1988:223,229). Die ouer se ontoereikende singewing aan die kind se lewe kan meebring dat kinders voel dat daar nie net in die huwelik nie, maar ook in die samelewing nie meer plek en tyd vir kinders is nie.

7.9 Ontspanningsdisfunksie

Met ontspanningsfunksie word bedoel dat die gesin voorsiening moet maak vir die ontspanningsbehoefte van gesinslede. Die ideaal sou wees dat ontspanningsgeleentheid binne gesinsverband geskep word om hegte gesinsbande te kweek. Die ouer behoort ook die kind te leer ontspan, met ander woorde om die kind tot sinvolle vryetydsbesteding op te voed (Nortjé 1993:85, Pretorius 1998:47).

Die hedendaagse kerngesinne slaag nie almal daarin om ander ontspanningsaktiwiteite as die televisie aan kinders te bied nie (Nortjé 1993:110). Baie ouers is om verskeie redes (byvoorbeeld weens beroepseise) onbetrokke by ontspanningsaktiwiteite. Louw (1989:17) en Le Roux & Smit (1992:84) meld byvoorbeeld dat die hedendaagse gesin in die ritme van die stad geabsorbeer is en dat 'n stadsmentaliteit van “verdien, vermaak en verbruik” in sommige moderne gesinne ontstaan het. Ouers wil nie meer self kreatief vermaak nie. Die televisie het die twintigste-eeu mentaliteit van pragmatisme, operasionalisme en funksionalisme tot in die sitkamer en slaapkamer gebring.

Kephart & Jedlicka (1991:288) en Pretorius (1998:45) wys daarop dat die ontspanningsfunksie van die gesin dikwels oorgeneem word deur sosiale groepe en instansies soos die skool, die kerk, jeugroepe en sportklubs. Louw (1989:19-20) meld dat die seun byvoorbeeld nie meer noodwendig sy sportvaardighede tuis by sy vader leer nie. Die spesialis-afrigter doen dit buite die huis omdat vaders dikwels nie oor die kundigheid of tyd beskik nie.

Le Roux & Smit (1992:91) meld dat indien die kind nie tot sinvolle vryetydsbesteding opgevoed word nie, die jeugdige in ledigheid, verveling en eensaamheid verval. Deelname aan ongewenste vryetydsaktiwiteite en 'n soeke na sinlose genot kan 'n situasie skep waarin jeugdiges met dwelmmiddels sal begin eksperimenteer.

In die geïndustrialiseerde samelewing is nie net die ekonomiese arbeid van die gesinslede geskei nie, maar ook verskeie gesinsaktiwiteite word tot ekonomiese aktiwiteite ontwikkel soos byvoorbeeld die kommersialisering van ontspannings-

aktiwiteite. Op hierdie wyse word gesinsfunksies deur die ekonomiese struktuur (veral die beroepstruktuur) en ander sosiale groepe geabsorbeer (Steyn & Breedts 1978:91). Kinders kan 'n verwronge beeld ontwikkel dat dit aanvaarbaar is vir ouers om onbetrokke te wees by die ontspanning en vryetydsbesteding van kinders en dat ontspanningsaktiwiteite noodwendig buite die huis en gesin moet plaasvind.

7.10 Regulering van seksuele gedrag

Bogemelde funksie verwys na die seksuele opvoeding van die kinders deur hulle ouers. Streng reëls, verbod en beperkinge word byvoorbeeld voorgehou met betrekking tot bloedskaande, owerspel, voorhuwelikse seksuele omgang, ensovoorts. Volgens Pretorius (1998:48) word algehele seksuele vryheid in geen kultuur of samelewing voorgestaan nie.

Van Rooyen (1993:5) wys daarop dat vele ouers nie meer as 'n positiewe voorbeeld vir kinders dien nie. In hierdie verband meld Van Rooyen (1993:5) die volgende: “'n Gebrek aan selfbeheersing, privaatheid, liggaamlike reinheid en kuisheid, met totale toewyding binne die monogame huwelik as absolute waarde, het tot 'n toename in verskynsels soos buite-egtelike geboortes, prostitusie, verkragting, seksueel oordraagbare siektes en die VIGS-pandemie gelei.” Van Rooyen meld egter nie dat 'n totale toewyding ook in poligame huwelike by sommige kulture voorkom nie.

Van Rooyen (1993:89) noem verder dat dit 'n kommerwekkende verskynsel is dat kinders geen opleiding ontvang vir die huweliks- en gesinslewe nie, behalwe dit wat hulle in die ouerhuis waarneem. Alhoewel die ouerhuis die aangewese plek is vir geslagsopvoeding, wil dit tog voorkom asof ouers oor die algemeen van hierdie plig wegstroom. Kinders kan onder 'n wanindruk gebring word dat ouers nie met kinders oor seksuele sake mag gesels nie.

7.11 Statustoekennende funksie

Die gesin het die funksie om die sosiale status en posisie van gesinslede toe te ken en te bevestig. Die sosiale status van elke kind word óf oorgeërf (toegeken, sy sogenaamde

gesinsagtergrond) óf verwerf. Die kind leer in sy gesin waar hy in die sosiale hiërargie inpas. By geboorte erf die kind outomaties sy gesin se status op grond van die genetiese, fisiese, etniese, kulturele, ekonomiese en opvoedingserfenis wat uniek aan sy ouers en familie is. Hierdie oorgeërfde of toegekende status oefen 'n betekenisvolle invloed uit op die kind se kanse om te presteer. 'n Suksesverhaal op enige gebied word meer geredelik verwerklik deur die individu aan wie alreeds vanuit sy gesin 'n hoë sosiale status of goeie reputasie toegeken is (Pretorius 1998:48).

'n Kenmerk van sommige eietydse ouers is die oordrewe strewe tot selfvervulling ten koste van die kind. In die ouers se strewe na onder andere ekonomiese groei, statusverhoging en sosiale vordering versuim die ouer sy opvoedingsplig. Ontoereikende ouerbegeleiding en sosialisering van die kind verhoed dat die kind die norme, waardes en lewenstyl van 'n bepaalde maatskaplike stratum aanleer en internaliseer (Steyn & Breed 1978:99).

8. MANIFESTASIES VAN DIE DISFUNKSIONERING VAN DIE HEDENDAAGSE KERNGESIN

In hierdie hoofstuk is daar in paragraaf 6 aangedui dat samelewingsveranderinge gelei het tot funksieverskuiwinge binne gesinsverband wat opvoedingsprobleme tot gevolg gehad het. Die uitkoms van hierdie opvoedingsprobleme was dat die gesin begin disfunsioneer het (kyk paragraaf 7 van hierdie hoofstuk). Dit het tot patologiese verskynsels soos egskeiding, kindermishandeling, gesinsmoord en gesinsgeweld gelei.

Vervolgens 'n bespreking van gesinspatologiese verskynsels en wat daarmee verband hou.

8.1 Egskeidings

Die statistiek* (Central Statistical Service 1996:1-2, Statistics South Africa 1998:1-3) toon aan dat daar 'n toename in die aantal egskeidings in Suid-Afrika voorkom.

In die onderstaande tabel (Tabel 1) is dit duidelik dat daar 'n toename van ongeveer 1 400 egskedings per jaar vanaf 1994 tot 1996 was. By hierdie egskedings was daar 'n jaarlikse toename van ongeveer 1 800 kinders betrokke.

TABEL 1: Aantal egskedings en minderjarige kinders betrokke.

Jaar	Aantal egskedings	Aantal kinders betrokke
1994	29 878	38 331
1995	31 592	40 156
1996	32 775	41 971

Bronne: Central Statistical Service 1996:1; Statistics South Africa 1998:2)

Die aantal egskedings in 1995 en die aantal minderjarige kinders wat daarby betrokke was, word soos volg in die onderstaande tabel deur die Central Statistical Service (1996:1) voorgestel:

TABEL 2: Aantal egskedings en minderjarige kinders betrokke in 1995

Ras	Aantal egskedings	Aantal kinders betrokke
Swartes	8 174	10 893
Kleurlinge	5 029	8 168
Indiërs	1 601	2 389
Blankes	16 788	18 706
Totaal	31 592	40 156

Bron: Central Statistical Service (1996:1)

*Verslae van statistiek word slegs elke derde jaar deur Statistieke Suid-Afrika (Van Niekerk 1999: Onderhoud, Van Niekerk 2000:Telefoniese onderhoud) bekend gemaak. Die statistiek van 1996 is die jongste beskikbare statistiek. Sedertdien het geen nuwe statistiek in hierdie verband verskyn nie. Die benaming van die Sentrale Statistiekdiens het intussen verander na *Statistieke Suid-Afrika* (Statistics South Africa 1998:1).

In Tabel 2 is dit duidelik dat baie kinders (40 156) in 1995 by egskeidings betrokke was. Dit is verder ook duidelik dat die getal egskeidings en die kinders daarby betrokke die hoogste is by Blankes. By Indiërs kom die minste egskeidings voor en daar is minder kinders betrokke. Aangesien egskeiding by alle rasse voorkom, is dit belangrik dat leerders deur middel van 'n pro-aktiewe skoolprogram soos Gesinsopvoeding teen die trauma en gevolge van egskeidings voorberei word.

In 1996 het die getal egskeidings in Suid-Afrika toegeneem na 32 775 waarby 'n totaal van 41 971 minderjarige kinders betrokke was. Die gemiddelde aantal kinders wat per gesin deur egskeiding geraak is, was twee. In die statistiek vir 1996 word daar nie getalle vir die aantal egskeidings en kinders betrokke van elke ras gegee nie (Statistics South Africa 1998:2).

Statistiek toon dat 27% van die egskeidings (alle bevolkingsgroepe) in 1996 minder as vyf jaar geduur het en dat 29% van die huwelike tussen vyf en tien jaar geduur het (Statistics South Africa 1998:1-3).

Egskeiding bring traumatiese ervarings by kinders mee. Baie kinders word voor, gedurende en na die egskeiding aan trauma blootgestel (Nortjé 1993:123). Egskeiding vernietig die gesin as liefdesgemeenskap, eenheidsgemeenskap, vertrouensgemeenskap, geborgenheids-gemeenskap, versorgingsgemeenskap en die gesin as basis waaruit gesag uitgeoefen word (Louw 1990:66). Kriegler (1987:49) stel die trauma wat egskeiding inhou soos volg: "Die juridiese ontbinding van 'n egband is maar net een van die skakels in 'n lang ketting van pynlike verbrokkelingsgebeure wat deur gesinspatologie veroorsaak word."

Egskeiding word voorafgegaan deur spanning en versteurde huweliksverhoudings. As gevolg van die wantroue en rusie tussen ouers word 'n versteurde huislike atmosfeer geskep wat die kind beangs en onveilig en verward maak. Dikwels word die kind gedwing in die huwelikskonflik tussen die ouers wat skuldgevoelens en verdeelde lojaliteit by die kind laat ontstaan (Nortjé 1993:123).

Egskeiding is die finale stap na 'n tydperk van disharmonie en verbrokkeling van die aftakeling van gesinsverhoudinge. Dikwels is egskeiding die uitkoms vir diegene wat in onuithoudbare situasies vasgevang word soos onder andere die misbruik, verwaarlosing en aanranding van vroue en kinders (Kriegler 1987:50).

Die onnatuurlike, onvolledige situasie wat egskeiding in die gesin teweegbring, werk preformerend tot opvoedingsbelemmering. Die kind sien sy ouers as 'n eenheid, maar met egskeiding kom tweehed, tweedrag en twis. Gedurende en na die egskeiding word die kind as't ware heen en weer geslinger tussen die ouers. Dit beteken vir hom ernstige ontwrigting, ondraaglike onvastheid en psigiese ontworteling. As gevolg van die egskeiding beleef die kind ook 'n gevoel van verlies wat gepaard gaan met hartseer, verlange en eensaamheid.

Die huwelik in die huidige tydsgewrig word deur baie mense krities beskou en bevraagteken. In Hoofstuk 1 (paragraaf 2.4) van hierdie proefskrif meld Van Rooyen (1993:5) dat bestaande reëls verwater en gedragskodes van die verlede dikwels nie meer geld nie en dat 'n toestand van normloosheid hoogty vier. Hieruit volg chaotiese toestande soos 'n steeds toenemende egskeidingsyfer, 'n geleidelike afname in die duur van huwelike wat in die egskeidingshof eindig, die talle buite-egtelike geboortes, verwaarlosing en mishandeling van kinders asook die vereensaming van gesinslede.

In die lig van die bovermelde huweliksprobleme spreek dit vanself dat baie huwelike in die huidige tydsgewrig nie meer 'n voorbeeld vir kinders is nie. Die wyse waarop sommige ouers die huwelik aan die kind voorhou, dra in geen mate by om die gedagte van 'n eerbare huwelik aan kinders en jongmense te verkoop nie. Die swak voorlewing en traumatiese gebeure kan die kind se beeld van getrouheid en opregtheid in die huwelik verwing. Die effek van die onmin in die gesin en die versteurde huweliksverhouding vervaag die kind se beeld van liefdevolheid, intimiteit en geborgenheid wat in die huwelik behoort te wees. Die disharmonie tussen die ouers (en kinders) bring die beeld by die kind dat die huwelik en gesin 'n verhouding sonder liefde en wedersydse respek is.

8.2 Huwelikstwis

Volgens Pretorius (1988:250-251) skep die spanning, haat en konflik van huwelikstwis 'n disharmoniese huislike atmosfeer wat die kind onveilig en verward maak. Die disharmonie tussen ouers kan nie maklik vir 'n kind verberg word nie, aangesien hy 'n fyn aanvoeling vir die ouers se houding en gesindheid teenoor mekaar het.

Dikwels word die kind gedwing om in die huwelikskonflik van sy ouers kant te kies en belewe hy skuld, vrees en angs jeens die ouer teen wie hy kant kies. Hierdie onreg om die kind te betrek by huwelikskonflik word soos volg deur Tschann, Johnston, Kline & Wallerstein (1989:442) bevestig: "Parents who involve their children in the parental conflict and use them for emotional support have more behaviourally disturbed children".

Navorsing deur Tschann, et al. (1989:442) toon dat ouers tydens huwelikskonflik minder koesterend en sensitief teenoor kinders is. Waar kinders betrokke is in die huwelikstwis is daar minder warmte en empatie tussen ouer en kind en kan dit meer problematiese emosionele en gedragsprobleme by kinders meebring.

Die volgende faktore hou verband met huwelikstwis (Pretorius 1988:247-251, Tschann et.al. 1989:422): Alkohol- en dwelmmisbruik, finansiële probleme, armoede en werkloosheid, persoonlikhede van huweliksmats, sosiale isolasie, emansipasie van die vrou en neurotisering van gesinslede.

Die disharmoniese voorlewing van ouers skep die indruk by die kind dat ouers in die huwelik nie verdraagsaam teenoor mekaar is nie en ook nie respek vir mekaar het nie. Wanneer die twis tussen die ouers oor die kind gaan, word die beeld by die kind geskep dat kinders onwelkom en 'n oorlas in die huwelik is.

8.3 Gesinsgeweld

Die gesin is veronderstel om geluk, liefde en sekuriteit te bied. Ongelukkig is die teoorgestelde ook waar (Swarts 1997:40). Eitzen (1983:526) maak in hierdie

verband die volgende uitspraak: “The family has two faces. Positively it is a haven from an uncaring, impersonal world where serenity, love and security prevail. The family members love each other, care for each other, and are accepting of each other under all circumstances. The family provides each member with emotional support, stability, the necessities of food, clothing and shelter, and with tools to fit into society. But there is a dark side to the family too. Millions of wives and children are regularly assaulted by husbands and parents”.

Dit is ’n ontstellende feit dat navorsing toon dat gesinsgeweld toeneem (Motjuwandi 1994:24, Departement Maatskaplike Welsyn 1996:97, South African Police Service 1999a:2 [hierna genoem SAPS*]). Eitzen (1983:527-528) noem dat die huweliksertifikaat tradisioneel deur sommige beskou word as “toestemming” om gewelddadig op te tree teenoor gesinslede. Motjuwandi (1994:24) ondersteun hierdie feit soos volg: “Further, the marriage contract has given males the ‘copyright’ to abuse their wives in the name of correcting their marriage and disciplining their wives”. Motjuwandi (1994:24) verduidelik verder dat die praktyk van “labola” in sommige kulture, die probleem vererger. Pratt (1994:18) het bevind dat 70% van alle geweld in Suid-Afrika binne die gesinstruktuur plaasvind.

8.3.1 Impak van gesinsgeweld op die vrou

Navorsing toon dat een uit elke ses Suid-Afrikaanse vroue in gewelddadige verhoudings betrokke is (Pratt 1994:18, Departement Maatskaplike Welsyn 1996:14, Swarts 1997:43). Hierdie vroue beleef fisiese en sielkundige trauma wat aanleiding kan gee tot ’n lae selfbeeld en ontoereikende gesinsverhoudinge (Pratt 1994:18).

Baie mans wat gewelddadig optree probeer hulle vroue isoleer van die sosiale lewe wat haar meer kwesbaar maak, omdat sy afgesonder en alleen is. Die vrou probeer ook dikwels die geweld verduur deur aan te pas by die man se lewensgewoontes in die

*Die afkorting “SAPS” word gebruik wanneer daar na die South African Police Service verwys word. Die Afrikaanse benaming “SAPD” word gebruik wanneer daar na die Suid-Afrikaanse Polisie diens verwys word.

hoop dat die geweld sal ophou. In hierdie verband noem Pratt (1994:18-19) die volgende: “She restricts herself, adapts herself, teaches her children to adapt and assumes a powerless status in the vain hope that she will be spared further violence. She is like a small animal, sensing danger, watching for escape routes, coping with the children, and hiding the problem from neighbours and friends”. Swarts (1997:43) vul soos volg hierby aan: “Avoidance and tolerance are the only two options to women in response to violence from men.”

Die feit dat die vrou die geweld wegsteek en verdra, verhoog haar isolasie en verlaag haar selfbeeld in so ’n mate dat sy haar toevlug mag neem in dwelm- en alkoholgebruik. Weens die onuithoudbare situasie het ten minste 50% van die vroue in gewelddadige verhoudinge reeds ten minste een keer selfmoord probeer pleeg (Pratt 1994:19).

8.3.2 Impak van gesinsgeweld op die kind

Navorsing deur Pratt (1994:19) toon dat mans wat gewelddadig is, aanvoer dat hulle as kinders, self fisies mishandel was en dat sommiges meld dat hulle ooggetuies was van geweld tussen ouers.

Kinders wat geweld tussen ouers daaglik beleeft, ervaar sowel fisiese as geestelike trauma wat ’n negatiewe effek op die kind se totale persoonlikheidsontploffing kan hê. Pratt (1994:17) stel dit soos volg: “Wife battering strikes at the very heart of healthy child development.” Hierdie kinders beleeft gevoelens van intense spanning, frustrasie, angs, verwarring en onveiligheid. Huweliksgeweld kan die indruk by die kind laat dat huweliksmaats maar altyd moeilik oor die weg kom en dat daar geen respek en liefde tussen man en vrou in die huwelik is nie. As gevolg hiervan kan die kind die huwelik as ’n mislukking beteken. Die gewelddadige voorlewing van ouers kan ook tot gevolg hê dat die kind hom daarmee identifiseer en aanvaar dat dit die norm vir rolvervulling binne die huwelik is.

8.4 Kindermishandeling

8.4.1 Omvang van kindermishandeling en kinder-seksuele mishandeling

Die literatuur onderskei tussen kindermishandeling en kinder-seksuele mishandeling. Dit wil voorkom asof kindermishandeling 'n ernstige en algemene probleem in baie Suid-Afrikaanse gesinne is (Nortjé 1993:133-134, Staatskoerant 1996, Swarts 1997:40-44, South African Police Service 1996:39-40, South African Police Service 1999a:2-39). Op grond van die toename van die statistiek van kindermishandeling in 1993 (17 194 gevalle), 1994 (23 664 gevalle) en 1995 (28 432 gevalle) het Swarts (1997:40-44) kindermishandeling as die snelgroeïendste vertakking van die misdadebedryf beskryf. Laasgenoemde navorser het verder voorspel dat indien hierdie misdade teen kinders teen hierdie tempo toeneem (28,9% per jaar), die Suid-Afrikaanse Polisie diens teen die jaar 2000 met meer as 1 478 110 gevalle te kampe sal hê.

SAPS (1999a:2-39) verskaf die volgende statistiek ten opsigte van kindermishandeling vir 1996 tot 1998:

TABEL 3: Statistiek van misdade teen kinders jonger as 18 jaar

MISDAADKATEGORIE	1996	1997	1998
Moord	2 216	1 851	1 744
Poging tot moord	2 794	2 730	2 838
Ernstige aanranding	16 107	15 037	14 486
Algemene aanranding, Verkragting en poging tot verkragting	17 371	17 309	16 741
Onsedelike aanranding	3 294	3 121	3 334
Bloedskande	212	201	139
Ontvoering	1 874	1 690	1 652

Bron: South African Police Service 1999a:39

Bostaande tabel toon slegs die statistiek van misdade teen kinders jonger as 18 jaar wat by die Suid-Afrikaanse Polisiediens aangemeld is. Volgens Horn (1999:Onderhoud) (Hoof: Navorsing van misdade teen kinders. SAPD) word misdade teen kinders binne gesinsverband nie afsonderlik bereken nie. Nieteenstaande die geringe verskille in die misdaadsyfers is die voorkoms van misdaad in alle misdaadkategorieë in Suid-Afrika baie hoog in vergelyking met ander Westerse lande (South African Police Service 1999:Annexure E). Die hoë voorkoms van verkragting (byvoorbeeld 19 981 gevalle in 1998), aanranding (byvoorbeeld 14 486 gevalle in 1998) en kindermoord (byvoorbeeld 2 216 in 1996) is 'n aanduiding van die kwesbaarheid van die eietydse kind. Dit wil voorkom asof aanranding en verkragting van kinders jonger as 18 jaar misdade is wat die meeste voorkom en waarby die meeste kinders betrokke is. Bogemelde statistiek verwys slegs na aangemelde gevalle.

Kindermishandeling in die ouerhuis laat die kind onveilig en ongeborge voel. As primêre saamleefsituasie behoort die gesinsituasie vir die kind 'n "veilige hawe" te wees, maar kindermishandeling maak egter daarvan 'n "gevaarlike plek". Die kind se veiligheidsbehoefte, sosiale behoeftes, emosionele en selfaktualiseringsbehoefte bly onvervul (Pretorius 1998:234-235).

In 'n gesin waar kinders mishandel word, ontstaan interpersoonlike aggressie en konflik asook versteurde verhoudinge en geld die norm by die kind dat dit aanvaarbaar is vir gesinslede om aggressief teenoor mekaar te wees (Pretorius 1988:236). Kersten & Kersten (1988:445) wys in hierdie verband op 'n geweldsiklus wat beteken dat kinders wat mishandel word weer eendag hulle eie kinders mishandel. Die mishandelende ouer tree gewoonlik uit frustrasie aggressief teenoor die kind op wat 'n ernstige disfunksionering in ouerskap beteken. Die mishandelde kind identifiseer met die mishandelende, aggressiewe ouerlike styl en word op sy beurt as volwassene 'n ouer wat mishandel (Pretorius 1988:236).

8.4.2 Voorkoms van kindermishandeling

Pretorius (1998:383) verskaf na aanleiding van 'n ondersoek na kindermishandeling die volgende statistiek betreffende tipes ouer-tot-kind-geweld (N = 1 146):

Tipe geweld	Voorkoms (%)
Gooi met iets	9,6
Stoot/gryp/stamp	46,4
Klap of pak slae	71,0
Skop, byt, slaan met vuus	7,7
Slaan met iets	20,0
Aanrand (“beat up”)	4,2
Dreig met mes/vuurwapen	2,8
Gebruik mes of vuurwapen	2,9

Kriegler (1987:58) het reeds in 1987 daarop gewys dat kinders dikwels deur meer as een ouer mishandel word. Die bostaande navorsing van Pretorius (1998:383) bevestig hierdie feit.

8.4.3 Kinder-seksuele mishandeling

Koerantberigte (Pretoria News 1999a:16, 1999b:1, 1999c:3) en statistiek van die SAPS (1999a:2), toon ’n hoë voorkoms van kinder-seksuele mishandeling (vergeelyk Tabel 3). Op grond van aangemelde misdade van kinder-seksuele mishandeling, soos opgeteken deur die SAPS (1999:2), is 23 332 kinders in 1996, 24 772 kinders in 1997 en 23 054 kinders in 1998 seksueel misbruik. Laasgenoemde syfers sluit die totale aantal aangemelde misdade ten opsigte van verkragting, onsedelike aanranding en bloedskanie in (vergeelyk Tabel 3). In 1998 alleen is 19 881 misdade van verkragting en poging tot verkragting, 3 334 misdade van onsedelike aanranding en 139 misdade van bloedskanie teen kinders aangemeld.

’n Verslag van die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing bring aan die lig dat dit ’n mite is om te dink dat kindermolesteerders gesiglose vreemdelinge is wat in donker hoekies skuil (Swart 1996:4). Volgens laasgenoemde verslag kan die molesteerders die pa, die stiefpa, die oom, ’n vriend van die familie of die buurman wees. Hierdie feit word in ’n koerantberig (Pretoria News 1999a:16) ondersteun deur die molesteerder

soos volg te beskryf: “ The abuser most often comes from within the child’s own circle. It is an uncle, a father, a teacher, a priest or a parent’s boss.” Meer kinders word intra-familiaal mishandel as buite die gesinsituasie (Pretoria News 1999a:16). Meyer & Kotze (1992:148) meld dat die voorkoms van intra-familiale seksuele mishandeling so hoog as 75% is. Dit blyk ook dat ’n baie klein persentasie vroue hulle aan hierdie misdryf skuldig maak. Gebroke huwelike, enkelouergesinne, saamblyvriende en tweede huwelike verhoog die risiko vir intra-familiale mishandeling (Meyer & Kotzé 1992:148,157, Pretoria News 1999a:16).

As gevolg van die intra-familiale aard van kinder-seksuele mishandeling voel kinders dikwels nie veilig in hulle eie ouerhuise nie. Die kind sien die ouerhuis as ’n gevaarsone waar hy onveilig en ongeborge is. Daarmee saam word die fundamentele vertrouens-, gesags- en kenverhoudings wat tussen die volwassene as opvoeder en die kind as opvoeding behoort te bestaan, deur die seksuele mishandeling van die kind vertroebel.

Die hoë voorkoms van kinder-seksuele mishandeling dra by tot die verwronge beeld wat die kind van ouerskap en gesinslewe vir homself vorm. Hierdie kinders kan nie die huwelik met geluk, harmonie en vriendskap vereenselwig nie. Hierdie getraumatiseerde kinders beskou die gesinslewe in die ouerhuis as ’n plek waar kinders onveilig is, geen reg het nie, magteloos is, geen weerstand kan bied nie en swak ouer-kindverhoudings is.

8.5 Gesinsmoord

Die toename van gesinsmoord soos vermeld in die media dui daarop dat gesinsmoord ’n tragedie van die negentiger jare is (Graser 1992:3, Hendrikz 1995:72, Pretoria News 1999:2). Albrecht (1986:19) het reeds in 1986 sy ernstige kommer oor die hoë voorkoms van gesinsmoord in Suid-Afrika uitgespreek. In ’n verslag van die SAPS (1996:22) word daarop gewys dat daar nie statistiek ten opsigte van gesinsmoord bygehou word nie, omdat dit nie onderskei word van moord in die gewone sin van die woord nie. Gesinsmoord word onder moord aangeteken.

Dit wil voorkom asof gesinsmoord die gevolg is van faktore soos depressie, spanning, huwelikskonflik, finansiële probleme en alkoholmisbruik wat dikwels deur individue as onoorkomelike en onoplosbare probleme beskou word (Hendrikz 1995:75). Laasgenoemde probleme kan daartoe aanleiding gee dat gesinslede (een of albei ouers) geen sin meer in die lewe vind nie. Uit wanhoop word selfmoord en gesinsmoord gepleeg om van die probleme te ontsnap en so die werklikheid te ontvlug. In sulke gesinne is die kinders as die weerlose slagoffers, midde-in die tragedie (Albrecht 1986:20, Hendrikz 1995:72).

8.6 Normkrisis

Op grond van navorsing bevestig Hendrikz (1992:80) dat ouers dikwels nie meer norme en waardes aan kinders oordra nie.

Die eietydse gesin lewe in 'n tyd van snelle verandering, aanpassing, beweging en van onstabiliteit, asook in 'n tyd van aggressie en misdaad. Laasgenoemde omstandighede bring mee dat gesinne in 'n toestand van onsekerheid en ontwrigting verkeer wat veroorsaak word deur 'n bedreiging van die normale, die bekende en die gevestigde (Hendrikz 1992:92, Pretorius 1998:251).

In die eietydse gekompliseerde samelewing word daar dikwels aan die mens veelvuldige en soms uiteenlopende en teenstellende norme voorgehou. Pretorius (1998:251) wys daarop dat die moderne mens hom as't ware in 'n normkrisis bevind: "In 'n tyd waarin norme en waardes gerelativeer, geminimaliseer en genihileer word, weet die moderne mens nie meer wat reg en verkeerd is nie, en verkeer hy in 'n normkrisis". Die relativering, minimalisering en nihilering van norme beteken dat (Hendrikz 1992:92):

- Die geldende norm nie vas staan nie, maar aan gedurige verandering onderworpe is en altyd relatief is (betreklikheid, relatiwiteit);
 - die geldende norm se geldigheid verklein of gereduseer word (minimalisering);
- en

- dat die geldende norm se betekenis verskraal word en as niksseggend beoordeel word (nihil; niks).

Pretorius (1988:251) het reeds in 1988 daarop gewys dat 'n gees van "vryheid vir alles en vryheid vir almal" heers, 'n gees waarin norme minder tel en aan voortdurende verandering onderhewig is. Pretorius (1988:251) maak verder melding van die feit dat ouers en kinders deur verskeie media beïnvloed word en daar nie meer vir die gesin 'n vaste, gedetailleerde normsisteem bestaan nie. Hy verwys hier na 'n normplurasie. Hendrikz (1995:102) wys daarop dat dit vir die opvoeder moeiliker geword het om die opvoeding na geestelike volwassenheid te lei omdat 'n vaste normsisteem eweneens onderwerp word aan relativering, minimalisering en nihilering.

Dit is duidelik dat gevestigde norme en waardes laat vaar word en dat daar 'n onsekerheid ten opsigte van nuwe norme heers – 'n lewensonsekerheid wat ook opvoedingsonsekerheid kan beteken (Hendrikz 1995:102, Pretorius 1998:251).

9. GEVOLGTREKKINGS

Uit die besprekings wat in hierdie hoofstuk gevoer is, is dit duidelik dat gesinne in Suid-Afrika in 'n krisis is. Die kind word blootgestel aan disharmoniese gesinsomstandighede wat hy negatief beleef en wat 'n negatiewe bydrae tot sy ervarings- en betekenisgewingswêreld maak. Ontoereikende gesinsomstandighede bring mee dat die kind nie 'n gesonde of 'n harmoniese beeld het van sy eie persoonlike rol in die huidige gesin en eendag in die toekoms in 'n eie huwelik nie. Die kind is onseker van sy eie rol want daar is dikwels verwarring by hom vanweë die disharmoniese gesinsomstandighede, die gebroke huweliksverhouding, die dikwels swak ouer-kind-verhouding en die onvoldoende lewensvaardighede waarvoor gesinslede beskik.

Die kind voel dikwels ook skuldig en voel dat hy deel het en deels verantwoordelik is vir die ongelukkige gesinslewe. Hy voel ook soms dat hy nie regtig 'n konstruktiewe bydrae kan lewer om die kwaliteit van die gesinslewe te verbeter nie en het 'n verwronge beeld van sy rol in 'n eie gesinslewe eendag in die toekoms. Dit is duidelik

dat die kind leiding nodig het met die oog op sy eie rol in sy huidige gesin en eendag in die toekoms in sy eie huwelik. Weens die feit dat die ouerhuis nie hieraan kan voldoen en die ouerhuis nie leiding kan verskaf nie verskuif die blik na die verantwoordelikheid van die skool in hierdie verband.